

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Bakalářská práce

Michaela Kabáčová

Vallièresovi *Bílí negři Ameriky.*

**Frankokanad'ané a jejich společenské postavení napříč
historií**

Vallières's White Niggers of America.

French Canadians and Their Place in The Society throughout The History

2019

Vedoucí práce: doc. PhDr. Eva Voldřichová Beránková, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní doc. PhDr. Evě Voldřichové Beránkové, Ph.D., za odborné vedení mé bakalářské práce, za cenné rady a za čas, který mé práci věnovala.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze,

.....
Michaela Kabáčová

Abstrakt

Bakalářská práce analyzuje specifický fenomén *bílých negrů Ameriky*. Prvním, kdo tento pojem v historii definoval a analyzoval, byl frankokanadský novinář a spisovatel Pierre Vallières ve svém stejnojmenném díle (*Bílí negři Ameriky*, 1968). Nejprve mapujeme historický vývoj tohoto fenoménu a následně se zaměříme na společenské postavení a životní podmínky Frankokanadčanů. Poté zkoumáme politologickou stránku studovaného jevu a zevrubně se věnujeme i autorovým argumentačním strategiím, kterými se snaží upoutat čtenářovu pozornost a přesvědčit ho o svých postulátech. Obecným cílem bakalářské práce je zhodnotit fenomén *bílých negrů Ameriky* z nejrůznějších hledisek: historického, literárního, sociálního i politologického.

Klíčová slova:

Frankokanadčané, québecká otázka, Pierre Vallières, Bílí negři Ameriky, kanadská frankofonní literatura, argumentační strategie

Abstract

This thesis analyses the phenomenon of *White Niggers of America*. The first author to define and to analyse the concept was a Quebecois journalist and writer Pierre Vallières with his book *White Niggers of America*. Firstly, we follow the historical development of the phenomenon and then we focus on social conditions of French speaking Quebeckers. Thereafter, we explore the political side of the studied phenomenon and we also deal with author's argumentation strategies used to capture reader's attention and to convince him of postulates. The primary aim of this thesis is to assess the phenomenon of *White Niggers of America* from multiple points of view: historical, literary, social and political.

Key Words:

French Canadians, The Quebec question, Pierre Vallières, White Niggers of America, French Canadian literature, argumentation strategies

Obsah

Úvod.....	7
1. Frankokanad'ané	9
1.1 Frankokanad'ané v historii Québecu	9
1.1.1 Období Nové Francie.....	9
1.1.2 Québec pod britskou nadvládou	10
1.1.3 Doba konfederace	13
1.2 Québecká otázka.....	16
2. Pierre Vallières	18
2.1 Pierre Vallières a jeho role v québecké otázce	18
2.2 <i>Bílí negři Ameriky</i>	21
3. Fenomén <i>bílých negrů Ameriky</i>	27
3.1 Sociologický rozbor fenoménu <i>bilého negra</i>	28
3.2 Politické pozadí	30
4. Autorovy argumentační strategie.....	35
4.1 Argumentace a rétorika	35
4.1.1 Nová rétorika	36
4.2 Analýza argumentačních strategií v díle <i>Bílí negři Ameriky</i>	37
Závěr.....	47
Resumé	51
Resumé v češtině	51
Resumé ve francouzštině.....	54
Použitá literatura.....	58
Příloha	61
Vallièresův dopis (<i>Lettre aux militants</i>).....	61

Úvod

Dvacáté století s sebou přineslo mnoho zásadních změn, které se podepsaly na politickém uspořádání světa. Nad rámec technologického a vědeckého pokroku si naši pozornost získává především pohroma v podobě dvou světových válek, etnicko-náboženských konfliktů, či hrozba jaderné bomby a totalitních režimů.¹ Ztráta moci bývalých koloniálních impérií vyvolala postupnou dekolonizaci a boj za dosažení nezávislosti národů po celém světě. Do této emancipační vlny se promítla i socialistická revoluce v Rusku, která mimo jiné ovlivnila revoluční dění v Koreji, Číně, Vietnamu a na Kubě. Šířící se socialismus do značné míry zasáhl i severoamerický kontinent, kde po druhé světové válce došlo k eskalaci odporu vůči tamějším režimům.

V šedesátých letech se v kanadské provincii Québec zrodila separatistická skupina Fronta za osvobození Québecu (FLQ). Tato militantní organizace se snažila pod pohrůžkou ozbrojených útoků donutit federální vládu, aby québecké provincii udělila nezávislý status. Jednou z ikonických postav revoluce stojící po dlouhou dobu v čele FLQ byl militantní aktivista Pierre Vallières. V následujících několika kapitolách této práce se budeme podrobněji věnovat jak jeho roli v québecké otázce, tak Vallièresovu neznámějšímu dílu *Bílí negři Ameriky*.²

Québeckému spisovateli se podařilo skrze dílo, které vzniklo při jeho pobytu v manhattanském vězení, definovat jeden z nejvýznamnějších fenoménů revolučního období: fenomén *bílých negrů Ameriky*. Vallières tímto kontroverzním názvem označuje generace vykořisťovaných a kolonizovaných francouzských Kanadčanů žijících po více než dvě století v područí anglofonní menšiny. Při analýze tohoto konceptu neopomeneme fakt, že na identitu Frankokanadčanů měly značný dopad podoba a vývoj kanadské společnosti. Z tohoto důvodu se zaměříme na tři základní aspekty spojené s fenoménem

¹ V. Nálevka, *Světová politika ve 20. století*. Praha, Aleš Skřivan ml., 2000.

² Již při překladu názvu této knihy jsme byli nuceni rozhodnout se v otázce užití velkých počátečních písmen. Původně anglické slovo „nigger“, odvozující svůj původ z latinského „niger“, černý, tmavý, ve výslovnosti pozměněné na české slovo „negr“, představuje hanlivé označení Afroameričanů v době existence otrokářské společnosti a jeho sémantický význam lze vyjádřit česky jako „člověk tmavé pleti“, přeneseně „otrok tmavé pleti“. V souladu s pravidly českého pravopisu a s ohledem na smysl jeho užití v námi analyzovaném díle ze 60. let 20. století tedy zachováváme pravopis tohoto výrazu s malým počátečním písmenem jako jméno příslušníka antropologické skupiny a provokativní prvek. Zdůrazňujeme však, že tím nijak nevyjadřujeme negativismus vůči Afroameričanům ani etnickou, rasovou či národnostně politickou nekorektnost. Toho bychom se s největší pravděpodobností dopustili, kdybychom slovo „negr“ psali s velkým počátečním písmenem, neboť tím bychom povýšili hanlivé označení na oficiální označení skupiny lidí.

bílých negrů Ameriky: historický vývoj provincie, lokální společenské podmínky a politické dění.

V poslední kapitole této práce se soustředíme na Vallièresovy argumentační strategie, které využívá k přesvědčení adresáta. Analýza autorovy argumentace bude provedena na konkrétním úryvku jeho díla. Zaměříme se především na roli, kterou Vallières propůjčuje adresátovi, a způsob, jakým využívá klasických rétorických technik. V neposlední řadě se dozvíme, v čem spočívá síla jeho diskurzu a proč je jeho postava neodmyslitelně spjata s québeckou revoluční dobou šedesátých a sedmdesátých let.

1. Frankokanad'ané

1.1 Frankokanad'ané v historii Québecu

1.1.1 *Období Nové Francie*

První stálá francouzská osada v údolí Svatého Vavřince byla založena na počátku 17. století v souladu s vizí Samuela de Champlaina o soužití nově příchozích Francouzů a domorodých kmenů – Huronů a Algonkinů. Tím roku 1605 vznikl Port Royal a o několik let později pevnost Québec – součásti francouzské kolonie Akádie.³ Roku 1642 byl založen Montreal. V první polovině sedmnáctého století tvořili Evropané na severoamerickém kontinentu ve srovnání s domorodými kmeny početní menšinu, a museli tak čelit nejen nevyzpytatelným životním podmínkám nové země, ale i konfliktům s Indiány.

Rivalita mezi Angličany a Francouzi o nadvládu nad Kanadou se datuje už od začátku sedmnáctého století, kdy se Britové usídlili ve Virginii a začali ohrožovat francouzský monopol na obchod s kožešinami. Růst prosperující Nové Anglie postupoval podstatně rychleji a Angličané se nejednou pokusili obsadit území Nové Francie. Po smrti Samuela de Champlaina se správy území ujali jezuité a započala doba christianizace. Christianizaci a celkové přežití francouzských kolonistů ohrožovaly v první řadě útoky nepřátelského kmene Huronů – Irokézů (spojenci Holanďanů) – a také nekončící spor s Angličany. Avšak přes nesčetné nájezdy kmene se francouzským kolonizátorům podařilo udržet se na získaném území.

Na začátku druhé poloviny století se již Francie ujala nadvlády v údolí Svatého Vavřince a nastoupilo preindustriální období. Ludvík XIV. převzal přímou kontrolu nad kolonií roku 1663.⁴ Zatímco v čele Nové Francie stál oficiálně francouzský král, ministr kolonií Jean-Baptiste Colbert zodpovídal za její správu. Generální guvernér, zastupující krále, intendant, představitel soudní moci, a biskup byli společně triumvirátem, který tvořil tamější přímou vládu. Mírovou dohodu mezi Angličany a Francouzi z roku 1697 následovalo uzavření dohody mezi Francouzi a Irokézi.

³ J. Lacoursières, R. Philpot, *A People's History of Quebec*. Montreal, Septentrion, 1992, s. 126.

⁴ B. Young, J. A. Dickinson, *Short History of Quebec: A Socio-Economic Perspective*. Mississauga, Copp Clark Pitman Ltd., 1988, s. 13.

V sedmnáctém století můžeme v souvislosti s Novou Francií mluvit o takzvaném seigneurialním systému. Rolníci, kteří vlastníkům půdy – seigneurialům – odváděli poplatky, se mohli v oné době stát částečnými vlastníky. Přes jisté podobnosti s feudálním systémem šlo ve skutečnosti o jakýsi předstupeň liberalismu. Navzdory nabízeným výhodám spojeným s životem v Nové Francii byl jedním z hlavních problémů, kterému Francie musela čelit, nedostatečný nárůst počtu usedlíků. Francouzi se obávali zejména nebezpečné cesty a neznámých nemocí. Většina nových obyvatel byli „zavázanci“, kteří se k usídlení v Nové Francii upisovali. V případě, že vytvořili početné rodiny, dostávali od státu finanční příspěvky.

V osmnáctém století začal být obchod s kožešinou postupně vytlačován zemědělstvím (export obilí), které se stalo jedním z hlavních příjmů Nové Francie. Většinu obyvatelstva tvořili rolníci. Nejvíce vážené společenské skupiny tehdejší doby představovali královští úředníci a armádní důstojníci francouzského původu. Vysoké společenské postavení zastávala i římskokatolická církev. Její odpovědností bylo kromě podílu na podpoře vlády především řízení systému vzdělání a zdravotní péče.

Dlouhodobý konflikt mezi Angličany a Francouzi v polovině osmnáctého století vygradoval v sedmiletou válku, která francouzskou kolonii ponechala ve zdevastovaném stavu. Pařížská mírová smlouva z roku 1763 válku definitivně ukončila a ztvrdila ztrátu veškerých severoamerických území patřících Francii. Tím skončilo období tzv. Nové Francie.⁵

1.1.2 *Québek pod britskou nadvládou*

Dobytí francouzské Kanady (*Conquest*) odstartovalo novou éru imperiální kolonizace Brity. Území kolonie bylo sjednoceno v jednu provincii pojmenovanou Québec. Přestože podrobení Nové Francie nepřineslo žádné dramatické ekonomické ani sociální změny, je toto období québeckými historiky, především nacionalisty šedesátých let dvacátého století, považováno za počátek národního útlaku trvajícím déle než dvě století. „Z francouzského režimu se stal zlatý věk; období, které následovalo *Conquestu*, se interpretovalo jako dlouhodobý boj o přežití.“⁶

⁵ L. Rovná, M. Jindra, *Dějiny Kanady*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 29-38.

⁶ „The French régime became a golden age; the period after the Conquest a long struggle for survival.“ B. Young, J. A. Dickinson, *Short History of Quebec: A Socio-Economic Perspective*. Mississauga, Copp Clark Pitman Ltd., 1988, s. 56.

Navzdory snaze Britů podpořit přisun anglofonních kolonistů, aby se zabránilo potenciálnímu povstání, québecká populace zůstávala většinou frankofonní. Kvůli stupňujícím se problémům s Indiány Britové přiznali domorodým kmenům velkou část dřívějšího území Nové Francie, což vyvolalo silnou vlnu nevole ze strany francouzsky mluvících obyvatel. Nadcházející doba anglikanizace a protestantizace s sebou přinesla ztrátu velké části práv římských katolíků, jako například možnost ucházet se o posty ve státní správě. Důsledkem byly časté sabotáže povinných prací a protesty proti soudnímu systému. Další změnou, kterou s sebou přinesl nový systém, bylo ohrožení pozice bývalých elit a francouzských obchodníků střední třídy.

Namísto toho, aby pokračoval v anglikanizaci, vyjadřoval nový québecký guvernér James Murray podporu loajálním katolickým kněžím, kteří následně začali britskou korunu veřejně podporovat. Přestože québecký guvernér udělil britským obchodníkům, kteří Frankokanadčanům v době *Conquestu* konkurovali, mnoho výhod, do značné míry upřednostňoval francouzské obchodníky. Murrayův nástupce Guy Carleton uplatňoval politiku, kterou se příliš nelišil od svého předchůdce, což se však po americké revoluci v Québeku změnilo.

V sedmdesátých letech osmnáctého století došlo k částečnému obsazení Québeku americkým vojskem, což rozpoutalo ozbrojený konflikt mezi Američany a Angličany. Jeho následkem byl příliv anglofonní populace do Québeku, který do značné míry usnadnil průběh anglikanizace bývalé Nové Francie. Osmdesát procent tehdejšího obyvatelstva sídlilo na venkově a věnovalo se v první řadě zemědělství. Hlavním zdrojem jejich příjmů zůstával do druhé poloviny osmnáctého století obchod s kožešinami. Frankofonní obchodníci, kteří většinou upřednostňovali samostatnou výdělečnou činnost nebo práci v rámci menších korporací, byli postupně vytlačováni většími společnostmi anglofonních obchodníků jako například Severozápadní společnost (*North West Company*). Francouzští seigneurialové vlastnili čím dál menší procento půdy, kterou naopak skupovali Britové. Do vlastnictví Angličanů se tak v roce 1784 dostala až třetina québecké půdy.⁷

V období britské nadvlády se střetly zájmy tří společenských vrstev, které spolu soupeřily o moc. Ambiciózní angličtí obchodníci se dožadovali většího politického vlivu, francouzské střední vrstvy chtěly naopak potlačit moc Angličanů a velcí statkáři, jimž

⁷ L. Rovná, M. Jindra, *Dějiny Kanady*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 42-51.

dosavadní systém konvenoval díky poskytnutým výhodám, nebyli nakloněni žádné změně. Roku 1791 byl Québec podle Nového Ústavního zákona (*Constitutional Act*) rozdělen na dvě části – Horní Kanadu a Dolní Kanadu – z nichž každá měla svého guvernéra a dvoukomorový parlament. Horní Kanada – dnešní Ontario – zaznamenala velký přísun loajalistů a anglosaských usedlíků. Jejím prvním guvernérem se stal John Graves Simcoe, který snil o vytvoření jakési „malé Anglie“.⁸ V Dolní Kanadě byla naopak většina obyvatel frankofonní. Nový Ústavní zákon zrušil v Horní Kanadě seigneurialní systém a nastolil svobodné vlastnictví půdy.

V Dolní Kanadě došlo na přelomu osmnáctého a devatenáctého století k hospodářským změnám. Stagnující obchod s kožešinami vystřídal export obilí a dřeva. Spolu s industrializací začalo docházet k polarizaci společnosti a vznikala střediska bohatství i chudoby. Z důvodu špatných hygienických podmínek se v přelidněných městech jako Montreal a Québec rychle šířily epidemie. Na rozdíl od Horní Kanady v Dolní Kanadě stále platila povinnost farmářů odvádět poplatky seigneurialům. Římskokatolická církev, která se v tehdejší době pokoušela získat zpět svůj dřívější vliv, bojkotovala snahy o rozvoj vzdělávání pod kontrolou státu. Roku 1836 se církvi naopak podařilo skrze „zákon o základním školství“⁹ do značné míry ovlivňovat systém vzdělávání a vymanit se ze státní kontroly. Katolické školy brzy začaly představovat naprostou většinu.

Ve třicátých letech devatenáctého století vznikala odborová hnutí a společně s nimi se zrodil i québecký nacionalismus. Střední vrstvy Dolní Kanady, které se v tehdejší době postavily do opozice proti církvi a seigneurialům, hlásaly myšlenky liberalismu a založily na počátku století Kanadskou stranu (*Parti canadien*) – pozdější Vlasteneckou stranu (*Parti patriote*). Jejich přáním bylo posílení moci zákonodárné – Zákonodárného shromáždění, které bylo většinově frankofonní – a omezení moci výkonné – jmenované Výkonné rady – která se plně zodpovídala Londýnu. Roku 1826 se do čela Vlastenecké strany postavil seigneurial a zastánce liberalismu Louis-Joseph Papineau. Poté, co roku 1837 britská vláda zamítla rezoluci o nezávislosti, došlo k povstání patriotů. Na podzim následujícího roku byla vzpoura definitivně potlačena. Za účelem potlačení francouzského nacionalismu se britský parlament rozhodl znovu spojit obě Kanady a

⁸ J. Hamelin, J. Provencher, *Brève histoire du Québec*. Montréal, Boréal Express, 1987.

⁹ L. Rovná, M. Jindra, *Dějiny Kanady*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 72.

vytvořit tak z frankofonní populace menšinu. Sjednocená Kanada se měla od roku 1840 dělit na západní a východní část. Jejím hlavním městem se roku 1865 stala Ottawa.

Spojení obou Kanad ve východní části provincie vyvolalo silně negativní reakce. Východní Kanada totiž měla začít sdílet dlužní povinnost západní části. S nesouhlasem se setkal i fakt, že angličtina měla být jedinou úřední řečí. Zmanipulováním voleb do Zákonomodárného shromáždění se ve čtyřicátých letech dostali k moci stoupenci guvernéra Sydenhama, kteří nebyli francouzským Kanadánům příliš nakloněni, stejně jako samotný guvernér. Guvernér, kterého určovala Velká Británie, měl pravomoc jmenovat doživotní členy Horní sněmovny parlamentu. Pro podporu Frankokanadánů pak guvernéri jako Charles Bagot jmenovali do svého kabinetu i frankofonní zástupce, například Louise-Hippolyta LaFontaina, aby předešli případným nepokojům. Ve čtyřicátých letech devatenáctého století zastávali Britové vůči koloniím umírněnější pozici a v Kanadě byla vytvořena odpovědná vláda, které se patrioté v době povstání dovolávali. Roku 1848 byl zrušen zákon o zákazu francouzštiny.¹⁰

Důležitou změnou pro kanadskou společnost byl v devatenáctém století příchod industriálního kapitalismu. Ten dal vzniknout novým sociálním vztahům: Ekonomické vazby se Spojenými státy se začaly utužovat a byly podporovány jak frankofonními, tak anglofonními obyvateli. Obtížnou situaci, do které Kanadu dostala nová britská hospodářská politika *laissez-faire*¹¹, měla řešit užší obchodní spolupráce s USA. Pro vytvoření obchodních cest začala Kanada v padesátých letech devatenáctého století rozšiřovat dopravní síť – železnice a vodní cesty.¹² V tomto období zaznamenaly obě Kanady vysoký počet přistěhovalců, jimž byly darovány volné pozemky. Můžeme také hovořit o jisté „kanadské politice“, v jejímž rámci se vláda snažila zlepšit podmínky domácích obchodníků, a snížit tak anglickou a americkou konkurenci.¹³

1.1.3 Doba konfederace

Díky zákonu o Britské Severní Americe, který byl vyhlášen 1. července 1867, došlo ke spojení tří kolonií: Kanady, Nového Skotska a Nového Brunšviku. Navzdory protestům některých Frankokanadánů, kteří se obávali anglofonní vládnoucí převahy, tak

¹⁰ L. Rovná, M. Jindra, *Dějiny Kanady*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 68-78.

¹¹ Ekonomický plán, který zbavuje obchod angažovanosti a kontroly vlády. (Cambridge Dictionary, 2019) Nastolení této hospodářské politiky ve Velké Británii znamenalo ztrátu obchodních privilegií Kanady jakožto britské provincie.

¹² B. Young, J. A. Dickinson, *Short History of Quebec: A Socio-Economic Perspective*. Mississauga, Copp Clark Pitman Ltd., 1988, s. 105.

¹³ L. Rovná, M. Jindra, *Ibid.*, s. 78-86.

vzniklo *Dominium Kanada* tvořené čtyřmi provinciemi – Kanada se rozdělila na Ontario a Québec. Jedním z „otců konfederace“ byl člen liberálně konzervativní strany a bývalý premiér Québecu George-Étienne Cartier. Vytvoření konfederace mělo vyřešit politickou krizi šedesátých let a poskytovat nové ekonomické výhody.¹⁴ Severozápadní teritorium, z jehož části vznikla provincie Manitoba, bylo připojeno roku 1868, Britská Kolumbie roku 1871 a Ostrov Prince Edwarda roku 1873.

Vznik konfederace znamenal rozdělení moci na silnou centrální autoritu sídlící v Ottawě a autority provincií.¹⁵ Po odhalení korupčního skandálu ministerského předsedy Johna Macdonalda spojeného se stavbou transkontinentální železnice se vlády ujali liberálové, zastánci volného trhu. V kabinetu Alexandra Mackenzieho byli i členové Strany červených (*Parti rouge*), která v Québecu vznikla roku 1848. Opozici představovali konzervativci v čele s bývalým předsedou vlády Macdonaldem, kteří chtěli prosadit politiku protekcionismu.

Na konci sedmdesátých let znovu získali moc Macdonaldovi konzervativci. Uplatňovala se takzvaná „Národní politika“, jež se zaměřovala na vývoj kanadského průmyslu. Stát investoval do nových průmyslových podniků a výroba rychle rostla.¹⁶ Významné změny se také odehrávaly v oblasti sociálních vztahů:

Společně s rokem 1880 preindustriální autokracie – koloniální byrokracie, seigneurialové, kněžská elita a velcí obchodníci – postoupila moc industriálním kapitalistům a jejich spojencům z řad québecké buržoazie.¹⁷

A tak měla spolu s nově nastoleným federálním systémem vliv na formování Québecu aliance mezi římskokatolickou církví, měšťanstvem a průmyslníky. Tato nově vzniklá skupina, která sídlila v metropolích jako Montreal a Toronto, kontrolovala vývoj provincie až po dvacáté století. Americký kapitál se stal důležitou součástí québecké ekonomiky, která si na něm postupem času vytvořila závislost.¹⁸ Důležitou osobností québecké politické scény osmdesátých let byl liberál Honoré Mercier, který se zasadil o

¹⁴ L. Rovná, M. Jindra, *Dějiny Kanady*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 112.

¹⁵ J. Hamelin, J. Provencher, *Brève histoire du Québec*. Montréal, Boréal Express, 1987, s. 71.

¹⁶ L. Rovná, M. Jindra, *Ibid.*, s. 126.

¹⁷ „By the 1880s, the preindustrial autocracy – the colonial bureaucracy, seigneurs, clerical elite, and great merchants – had ceded power to industrial capitalists and their allies in the Quebec bourgeoisie.“ B. Young, J. A. Dickinson, *Short History of Quebec: A Socio-Economic Perspective*. Mississauga, Copp Clark Pitman Ltd., 1988, s. 141.

¹⁸ *Ibid.*, s. 177.

širší využívání práv provincie. Mercier otevřeně kritizoval popravu Louise Riela¹⁹ v Saskatchewanu, která byla schválena konzervativní vládou. Roku 1886 se liberálům podařilo získat v provinčních volbách většinu a o rok později se Mercier stal premiérem Québecu.²⁰

Na začátku dvacátého století převládala namísto zemědělství práce v továrnách, dolech a lesích. Québecká průmyslová ekonomie byla založena v první řadě na elektřině a důležité sektory výroby byly začleněny do americké ekonomiky. O ekonomickou moc se Američané stále dělili s anglofonními kapitalisty z Toronta a Montrealu. Až do konce druhé světové války se v provinční vládě střídala politická elita jako Lomer Gouin, Louis-Alexandre Taschereau či Henri Bourassa.²¹

Velkým problémem pro postavení Québecu v rámci konfederace byla rozrůstající se anglofonní většina. Z tohoto důvodu si po dlouhou dobu získával pozornost québecké politiky menšinový status Frankokanaďanů a obrana jejich práv. Přes nesouhlas Frankokanaďanů s britskými ambicemi v Jižní Africe (búrské války) byla Kanada nucena Britům poskytnout kolem 7000 vojáků. K polarizaci společnosti v širším rozsahu přispěly události první světové války, kdy se branná povinnost setkala se silnou nevolí frankofonních Kanadaňanů. Avšak zrovnoprávnění frankofonní menšiny znemožňovaly kromě nevole anglofonní Kanady jak narůstající dluh spojený s industrializací a stavbou železnic, tak i politická nestabilita provincie, kterou poznamenaly spory mezi katolickou církví, maloburžoazií a rolníky.²²

Deprese třicátých let s sebou přinesla sekularizaci québecké společnosti a rostoucí vliv odborů. Liberálové dominovali québecké politické scéně od začátku století až po rok 1936, kdy se spojili s konzervativci v Národní unii v čele s Mauricem Duplessisem. Podrobnému politickému a sociálnímu vývoji této doby se budeme věnovat v kapitole o fenoménu *bílých negrů Ameriky*.

Porážka Národní unie liberály roku 1960 odstartovala období „Klidné revoluce“. Nová vláda Jeana Lesage uplatnila reformy především v oblasti vzdělání, kde stále dominovaly zastaralé klerikální metody, jež kritizuje Jean-Paul Desbiens ve svém díle

¹⁹ Louis Riel, z části frankofonní Kanadaňan, z části Indián, se v čele métisů podílel roku 1885 na ozbrojeném povstání. Po potlačení rebelie byl odsouzen za velezradu k trestu smrti. (Rovná & Jindra, 2012)

²⁰ P. Linteau, R. Durocher, J. Robert, *Histoire du Québec contemporain : De la Confédération à la crise (1867-1929)*. Montréal, Boréal, 1989, s. 321.

²¹ B. Young, J. A. Dickinson, *Short History of Quebec: A Socio-Economic Perspective*. Mississauga, Copp Clark Pitman Ltd., 1988, s. 215.

²² *Ibid.*, s. 215-216.

Drzosti neznámého bratra (Les Insolences du Frère Untel).²³ Dalším cílem vlády bylo znárodnění všech společností spojených s výrobou elektřiny. Ve středu politického dění stál René Lévesque, člen Lesageovy vlády a pozdější zakladatel Québecké strany (*Parti Québécois*), který měl silnou podporu ve své snaze o získání větší ekonomické moci pro Frankokanadany. Nicméně část široké veřejnosti, k níž patřil i tehdejší revolucionář Pierre Vallières, neviděla v demokratickém řešení problému východisko. Z tohoto důvodu došlo na začátku šedesátých let k vytvoření tajného revolučního hnutí Fronta za osvobození Québecu (*Front de libération du Québec*). Tato militantní skupina se podílela na organizaci bombových útoků a násilných incidentů až do roku 1970, kdy v rámci „Říjnové krize“ (*la crise d’Octobre*) došlo k únosu a vraždě ministra práce Pierra Laporta. Byly to právě stěžejní události šedesátých let, které daly québecké otázce její revoluční charakter.

1.2 Québecká otázka

V roce padesátého výročí kanadské konfederace, 24. července 1967, generál de Gaulle vyzdvihl québeckou otázku na mezinárodní úroveň, když z výše balkonu montrealské radnice zvolal „Ať žije svobodný Québec!“ Reakce, které tento výkřik vyvolal v Québecu, v Kanadě a po celém světě, ukazují, do jaké míry se francouzský prezident dotkl citlivého tématu québecké otázky.²⁴

Národní otázka, též známá jako québecká otázka, je jedním z nejčastěji diskutovaných témat v Kanadě. Přestože se její forma postupem času měnila, myšlenka samostatného Québecu se zrodila již před „Klidnou revolucí“ šedesátých let. Frankokanadané napříč celou svou historií – počínaje obdobím Nové Francie, britské kolonizace až po období konfederace – obývali území pod anglosaskou nadvládou. Přestože se po vyhlášení konfederace roku 1867 Kanada značně osamostatnila, britskou dominanci pouze vystřídala převaha anglofonní Kanady jakožto ekonomického a politického satelitu Spojených států amerických.

²³ J. M. Bumsted, *The Peoples of Canada: A Post-Confederation History*. Don Mills, Oxford University Press, 2008, s. 409.

²⁴ « L’année du centenaire de la Confédération canadienne, le 24 juillet 1967, le général de Gaulle a hissé la question du Québec sur le plan international en s’éciant du haut du balcon de l’hôtel de ville de Montréal : « Vive le Québec libre ! » Les réactions que ce cri a suscitées au Québec, au Canada et dans le monde entier montrent bien que le chef de l’État français a touché au plus vif de la question du Québec. » M. Rioux, *La question du Québec*. Montréal, Parti Pris, 1978, s. 12.

Přestože postrádá krajně zneklidňující sociologické okolnosti hnutí za nezávislost Izraele, nebo Číny, nelze québecké otázce upírat její důležitost. Mohli bychom se však ptát, proč by očividně prosperující provincie s bohatou zásobou nerostného bohatství a vysokou životní úrovní měla mít potřebu bojovat za nezávislost a proč se v průběhu šedesátých let uchýlovala k terorismu. Faktem zůstává, že v očích Frankokanadčanů byl jejich prospěch z průmyslového pokroku provincie minimální. Hlavní problém spatřovali ve „frankofobním rasismu“ Anglokanadčanů, který jim odpíral právoplatné postavení a znemožňoval uznání jejich kultury a jazyka.²⁵ V šedesátých letech se québecké hnutí za nezávislost právě o této podřadnosti snaží zpravit širokou veřejnost.

²⁵ M. Rioux, *La question du Québec*. Montréal, Parti Pris, 1978, s. 9-19.

2. Pierre Vallières

2.1 Pierre Vallières a jeho role v québecké otázce

Kanadský spisovatel a novinář Pierre Vallières byl jednou z klíčových postav revolučního hnutí v Québecu druhé poloviny dvacátého století. Narodil se 22. února 1938 v Montrealu. Jako syn dělníka v továrně CPR (*Canadian Pacific Railway*) neměl Vallières nejlepší podmínky ke spisovatelské kariéře, avšak navzdory tíživé ekonomické situaci mu bylo v padesátých letech umožněno studovat.

Několik let po jeho narození se Vallièresova rodina přestěhovala z centrální části Montrealu na chudinské předměstí Ville Jacques-Cartier, nyníjší Longueuil. V tehdejší době se jednalo o jednu ze sociálně nejslabších oblastí montrealské aglomerace. Kvůli nedostatku financí byl Vallières často nucen přerušovat svá studia a věnovat se buď práci v kanceláři, nebo v továrně. Výpovědi mnoha svých spolupracovníků pak zaznamenal v díle *Bílí negři Ameriky*.²⁶

Po roce 1960, kdy pro něho univerzitní studium nebylo z finančních důvodů možné, se Vallières začal plně věnovat své žurnalistické kariéře. V období, kdy aktivně přispíval do *Cité libre* – politického deníku založeného Pierrem Elliotem Trudeauem – upoutal pozornost samotného zakladatele a Gérarda Pelletiera, který mu později nabídl pozici v *La Presse*. Poté, co se Vallières stal editorem *Cité libre*, začal využívat článků k propagaci socialistické ideologie a sjednocení québeckých dělníků. Roku 1964 došlo v *Cité libre* ke krizi mezi federalisty a separatisty, a tak Vallières po rezignaci na post šéfredaktora definitivně opustil Trudeauův časopis a spolu se svým přítelem a aktivistou Charlesem Gagnonem založil revue *Révolution québécoise* podporující svržení imperialismu a dekolonizaci Québecu. Ze spolupráce mezi deníkem *Parti Pris* a *Révolution québécoise* vzniklo v roce 1965 hnutí MLP (*Mouvement de libération populaire*). Úkolem tohoto nově vzniklého hnutí byla aktivní podpora demonstrací a stávek v Québecu, stejně jako vštěpování politické gramotnosti široké veřejnosti.

Po účasti na sedmiměsíční stávce v *La Presse* – z května 1964 do ledna 1965 – která byla namířena jak proti vlastníkům deníku, tak proti samotné québecké vládě, se Pierre Vallières zradikalizoval. Na protest proti útlaku dělnické třídy, studentů a Frankokanadčanů se v následujících letech podílel na organizaci mnohých demonstrací.

²⁶ P. Vallières, *Nègres blancs d'Amérique*. Montréal, TYPO, 1994.

Vallières se tak začal aktivně podílet na protestu proti útlaku a podpoře snížení hodnoty kapitálu ve společnosti. Poté, co byl podezřelý z členství ve Frontě za osvobození Québecu (*Front de libération du Québec*), byl v květnu 1965 podroben několikahodinovému výslechu. K revolučnímu hnutí se přidal na podzim téhož roku. Následovalo období, kdy se Vallières společně s Gagnonem podílel na mnoha bombových útocích organizovaných FLQ (Fronta za osvobození Québecu), jejichž cílem byly například továrny spojené se zneužíváním levné pracovní síly – Dominion Textile – či politická shromáždění Liberální strany.²⁷ Aktivita organizace postupně nabývala na intenzitě.

Jednou ze stěžejních událostí, které ovlivnily politický vývoj Québecu druhé poloviny dvacátého století, byl Vallièresův a Gagnonův soudní proces. V září 1966 byli zatčeni v New Yorku při demonstraci před budovou Organizace spojených národů zastupiteli amerického ministerstva pro imigraci (U.S. Department of Immigration) na základě ilegálního překročení hranic. Právě v době svého uvěznění v manhattanském vězení Vallières začal psát světoznámé dílo *Bílí negři Ameriky* (*Nègres blancs d'Amérique*). Při soudním procesu, který se konal v knihovně věznice, nebylo ani jednomu z obviněných umožněno se hájit. Oba byli shledáni vinnými z ilegálního vstupu do USA a byla nařízena jejich neprodlená deportace. Navzdory odvolání proti rozsudku a protestům ze strany odsouzených byli Vallières a Gagnon v lednu 1967 deportováni zpět do Montrealu.²⁸

Během soudním procesu v Montrealu byli revolucionáři obviněni hned z několika trestných činů, k nimž patřila vražda, neúmyslné usmrcení člověka a bombový útok. Soudní řízení bylo kvůli obavám z politizace procesu mnohokrát odročeno, což vyvolalo vlnu veřejné nevole. K Vallièresovu prvnímu soudnímu líčení došlo v únoru 1968. Byl souzen z vraždy, ke které došlo při výbuchu bomby v továrně v LaGrenade.²⁹ Verdikt byl vyneseno po necelých dvou měsících a Vallières dostal doživotní trest odnětí svobody.

Vallièresovu osvobození, k němuž došlo až roku 1970, předcházela řada soudních přelíčení, ve kterých obžaloba postrádala dostatek důkazů k jeho usvědčení a soudila obžalovaného, spíše než pro podezření na spáchanou vraždu, pro jeho politická

²⁷ P. Vallières, *Nègres blancs d'Amérique*. Montréal, TYPO, 1994, s. 453.

²⁸ *Ibid.*, s. 455.

²⁹ 5. května 1966 došlo k bombovému útoku, který byl organizován členy FLQ v LaGranade shoe factory. Při tomto incidentu zemřela čtyřiašedesátiletá Thérèse Morinová poté, co její nadřazení nedbali na varování, které obdrželi několik minut před explozí. (Samson-Legault, 2018)

přesvědčení – což ve své zprávě potvrdil i québecký odvolací soud. V září roku 1968 oba revolucionáři drželi čtrnáctidenní protestní hladovku společně s dalšími čtyřmi sty vězni, se kterými v té době sdíleli věznici Bordeaux v Montrealu. O Vallièresův a Gagnonův případ se ve spojitosti s odepíráním základních lidských práv v politických procesech začala zajímat i Mezinárodní federace pro lidská práva. Během procesu nebylo obviněným umožněno udržovat kontakt mezi sebou ani s jinými přáteli, po určitou dobu byly Vallièresovi upřeny i návštěvy jeho snoubenky. Přes veškerou snahu se dva z nejznámějších politických vězňů Kanady, kteří pokračovali v propagaci svých myšlenek a politických ideálů i za mřížemi, nepodařilo zlomit. Proces byl doprovázen více než stovkou bombových útoků ze strany FLQ, jejíž popularita v důsledku Vallièresovy a Gagnonovy aféry rapidně stoupala a získávala si mezinárodní pozornost.³⁰

Dvacátého února 1970 byl Charles Gagnon definitivně propuštěn z vězení na kauci, která byla oběma vězňům dlouhou dobu upírána. O jeho propuštění hovořil Vallières jako o „největším politickém úspěchu FLQ“³¹ a o důkazu neoprávněného věznění spisovatelů.³² V následující době se tandem Vallières-Gagnon věnoval boji za obranu politických vězňů a pokračoval v hlásání nezbytnosti revoluce. V době „Říjnové krize“, po stupňujících se útocích a únosu québeckého ministra práce Pierra Laporta, byl kanadskou vládou vyhlášen válečný stav a několik členů FLQ bylo zadrženo – mezi nimi i Pierre Vallières.³³

Na konci roku 1971 Vallières, propuštěný v červnu téhož roku, došel k závěru, že je třeba, aby FLQ zanechala veškerých teroristických aktivit. Své přesvědčení vyjádřil v díle *Nutnost volby (L'urgence de choisir)*, kde zároveň vysvětlil svůj odchod z revolučního hnutí. Vallières v eseji tvrdí, že vzhledem k vývoji politické, ekonomické a sociální situace „hlavní strategickou politickou silou pro boj za nezávislost může být jediné Québecká strana.“³⁴ Došel zde k názoru, že politické působení FLQ již nebylo nezbytné, neboť období, ve kterém se tehdejší Québec nacházel, pozbylo svého revolučního charakteru,³⁵ a tím pádem ozbrojený boj již nebylo možné ospravedlnit tak, jako byl

³⁰ P. Vallières, *Nègres blancs d'Amérique*. Montréal, TYPO, 1994, s. 455–459.

³¹ P. Vallières, *White Niggers of America*. New York, Monthly Review Press, 1971, s. 288.

³² *Ibid.*, s. 282–288.

³³ D. Samson-Legault, *Dissident : Pierre Vallières (1938-1998) : au-delà de Nègres blancs d'Amérique*. Montréal, Québec Amérique, 2018.

³⁴ „... la principale force politique stratégique de la lutte de libération est et ne peut être que le Parti Québécois.“ P. Vallières, *L'urgence de choisir*. Montréal, Parti Pris, 1971, s. 107.

³⁵ Na začátku sedmdesátých let již můžeme zaznamenat zlepšující se životní úroveň většiny Québecanů díky ekonomickému růstu na západě Kanady. (Rovná & Jindra, 2012)

ospravedlnitelný v šedesátých letech.³⁶ Prostřednictvím eseje *Nutnost volby* se tak Pierre Vallières oficiálně odpojil od FLQ a od všech jejích sympatizantů. Kromě rozhořčených reakcí Charlese Gagnona, který ostře kritizoval Vallièresovu impulzivnost a neschopnost sebekritiky, se Vallièresovo kontroverzní dílo setkalo s pozitivním ohlasem, který vyzdvihoval autorovu odvahu.³⁷

V následujícím období se Vallières věnoval především své spisovatelské kariéře a své myšlenky a sen o samostatném Québeku propagoval skrze literární tvorbu. Po svém odchodu z FLQ se také objevil na politické scéně jako člen *Parti québécois*, kterou však roku 1974 opustil.³⁸

Navzdory změně svého postoje v sedmdesátých letech Pierre Vallières zůstává jedním z hlavních ideologických vůdců revolučního hnutí v Québeku a spolu s Charlesem Gagnonem se stal symbolem revoluce. Vallières tvrdil, že jeho cílem nikdy nebylo převzetí moci, nýbrž probuzení obecného povědomí a vyburcování vykořisťovaných skupin žijících v letargii. Ať už to bylo díky jeho angažovanosti v rámci québeckého revolučního hnutí nebo jeho literární činnosti, Vallières patřil mezi osobnosti, které uvedly do pohybu revoluci šedesátých let. O Vallièresovi tak můžeme mluvit jako o autorovi, který bývá spojován se jmény jako Che Guevara či Frantz Fanon.³⁹ Z jeho stěžejního díla *Bílí negři Ameriky*, které dodnes nepřestává šokovat veřejnost, se zanedlouho po jeho vydání stal manifest svobody utlačovaných, který si získal mezinárodní ohlas.

2.2 *Bílí negři Ameriky*

Jak již bylo zmíněno, Pierre Vallières napsal dílo *Bílí negři Ameriky* během svého pobytu v newyorském vězení roku 1966. Tento mezinárodní bestseller byl vydán v únoru 1968 politickým časopisem *Parti Pris*. Co se týče kategorizace díla, potýkáme se s jistými těžkostmi: Roku 1968 podle québeckých literárních teoretiků v Québeku ještě neexistoval žánr moderní autobiografie, a proto bylo dílo Gillesem Dostalerem z *Parti Pris* označeno za manifest, líčení či analýzu.⁴⁰ Jedná se zároveň o politický pamflet, jehož cílem je mimo

³⁶ P. Vallières, *L'urgence de choisir*. Montréal, Parti Pris, 1971, s. 135.

³⁷ D. Samson-Legault, *Dissident : Pierre Vallières (1938-1998) : au-delà de Nègres blancs d'Amérique*. Montréal, Québec Amérique, 2018, s. 269.

³⁸ P. Vallières, *Nègres blancs d'Amérique*. Montréal, TYPO, 1994.

³⁹ N. M. Regush, *Pierre Vallières: The Revolutionary Process In Quebec*. New York, The Dial Press, 1973, s. 5.

⁴⁰ D. Samson-Legault, *Ibid.*, s. 178.

jiné zmapovat vývoj ekonomicky vykořisťované québecké společnosti padesátých a šedesátých let. Autor zde pojednává o nutnosti neprodlené transformace Québecu, jeho zbavení společenských tříd a naprosté dekapitalizace. Díky silnému dopadu, který měla na tehdejší společnost, se tato kniha brzy stala biblí revolucionářů.⁴¹ Nabádá Frankokanadany žijící v Québecu, aby se sjednotili a vymanili se z područí kapitalismu prostřednictvím revoluce.

Přestože Pierre Vallières byl autorem, který fenomén *bílých negrů Ameriky* podrobně definoval jako první, prvenství v použití tohoto kontroverzního termínu mu připisat nelze. Roku 1959 se Raoul Roy, zakladatel *La Revue socialiste*, v prvním čísle časopisu v rámci diskuze o kapitalismu zmínil o kanadských dělnících jako o tzv. *bílých negrech Kanady*. Další autoři, kteří použili tento termín, byli například Jean Paré, Paul Chamberland, Yves Michaud či Jean-Jules Richard.⁴² Co se týče samotného názvu, můžeme si položit otázku, zda je skutečně adekvátní porovnávat Afroameričany s Frankokanadany. Nicméně rozdíl, který Vallières ve svém díle nejednou zmiňuje, mezi společenským a ekonomickým postavením Afroameričanů a bělochů na straně jedné a Frankokanadánů a anglofonních Kanadánů na straně druhé, je v tehdejší společnosti více než patrný, a tyto dva případy mohou tudíž být do jisté míry srovnatelné. Je tedy nutno brát v potaz, že autor naráží právě na tuto podobnost spojenou s charakterem vykořisťovaného, otroka.⁴³

Kniha je rozčleněna do šesti hlavních částí: „Bílí negři Ameriky“, „Dětská říše“, „Velká temnota“, „Svoboda ležící ladem“, „Čas pro čín: učňovství“ a „Čas pro čín: náš ideál“. Roku 1969 byla do druhého vydání distribuovaného ve Spojených státech amerických přidána poslední kapitola „Po procesu“, která však byla v novějších edicích vynechána.

V první části *Bílých negrů Ameriky* se Vallières věnuje periodizaci dějin Frankokanadánů: Vyčleňuje tři základní období – imperiální nadvládu Francouzů,

⁴¹ D. Samson-Legault, *Dissident : Pierre Vallières (1938-1998) : au-delà de Nègres blancs d'Amérique*. Montréal, Québec Amérique, 2018, s. 19.

⁴² *Ibid.*, s. 177-178.

⁴³ Frankokanadané šedesátých let byli jednou z nejhudších a nejvíce znevýhodněných sociálních skupin v Québecu. V souvislosti s nemožností uplatnit se ve vyšších soukromých sférách dokonce bylo možné hovořit o „frankofobním rasismu.“ Z tohoto důvodu Vallières využívá srovnání francouzských Kanadánů a Afroameričanů, která nemá nic společného s barvou jejich pleti. Černoš v tomto případě totiž představuje otroka vykořisťované společnosti. Byla to právě tato nucená podřízenost, která obě skupiny motivovala k vytvoření revolučního hnutí, jehož ikonou byl ve Spojených státech amerických Martin Luther King a v Québecu Pierre Vallières. (Fabre, 2016)

Angličanů a Američanů. Začíná popisem Nové Francie a prvních obyvatel Québecu, které tvořili především nevzdělaní kriminálníci a tuláci vyhnaní z Evropy, sloužící především jako levná pracovní síla. Poté se přesouvá od období seigneurálního systému a britského imperialismu až do doby konfederace v devatenáctém století. Jako důvod vzniku konfederace Vallières uvádí obchodní a ekonomické výhody pro finanční kruhy z Montrealu a Toronta. Autor se zároveň podrobně věnuje způsobu, jakým Spojené státy americké a Velká Británie postupně pronikaly do québeckého společenství a jak si zde pomalu získávaly politický vliv, který jim zajistil přístup k tamějšímu nerostnému bohatství. Neopomíná ani důležitou roli, kterou v tehdejší době hrála katolická církev. Ve dvacátém století pak popisuje Québec jako ekonomickou kolonii Spojených států amerických. Dále se zmiňuje o industrializaci a urbanizaci, v jejichž období dochází k silnému zhoršení podmínek dělníků a poklesu jejich mezd. Na závěr se zabývá podrobným vývojem québecké společnosti – konkrétně její politické scény – první poloviny 20. století a období po skončení druhé světové války. V neposlední řadě se zde objevuje důležitá pasáž, kde Vallières přesně definuje pojem *bílých negrů Ameriky* a které se budeme podrobněji věnovat v následující kapitole.

Druhá část je charakteristická autorovými vzpomínkami z dětství. Čtenář je uveden do prostředí, chudinského předměstí Ville Jacques-Cartier, ve kterém autor vyrůstal, a dále je provázen postupným vývojem Vallièresova filozofického myšlení. Zajímavým aspektem kapitoly je způsob, jakým Vallières vypodobňuje svou matku: Chladně se o ní vyjadřuje jako o vyčerpané, rezignované ženě, která se celý svůj život obává a straní intelektuálů a pro kterou je bezpečí nadevše. Vallières ji spojuje s „matkou matek“ neboli s moralizující církví.⁴⁴ Kritizuje tak její iracionální strach z veškerých sociálních a politických aktivit – od kterých Vallièresova otce urputně odrazovala – a kategorizuje ho jako neurózu zakořeněnou v podvědomé nejistotě celé dělnické třídy. Snaží se tak poukázat na údajně nebezpečný charakter církve, která člověka z dělnické třídy již od jeho mládí – skrze vzdělání – nabádá ke konformitě a podřízenosti, a zbavuje ho tak samostatného myšlení. Tyto autobiografické pasáže jsou často prokládány popisy stěžejních událostí z oblasti politiky. Vallières se zmiňuje o narůstající intenzitě revolt v Québecu, kdy se vykořisťovaná dělnická třída na pokraji chudoby soustavně staví na odpor církvi a maloburžoazii. Velký důraz klade na sociální podmínky tehdejších chudinských čtvrtí – francouzsko-kanadských ghett.

⁴⁴ P. Vallières, *Nègres blancs d'Amérique*. Montréal, TYPO, 1994, s. 172.

„Velká temnota“ nese kritický název období vlády premiéra Maurice Duplessise, které bylo kvůli represím trnem v oku nejen tehdejšími revolucionáři. Vallières se dostává do krizového stádia, kdy pochybuje o úspěchu svého poslání – sjednotit Frankokanadany a přinutit je k činu. Všudypřítomnou beznaděj, kterou autor v tehdejší době cítil, ztělesňuje i jeho otec, který se z idealistického informovaného muže doufajícího v lepší svět mění v pasivního rezignovaného dělníka.

Hlavním tématem čtvrté kapitoly je církev, o níž je referováno jako o jedné z největších finančních institucí v tehdejší kapitalistickém světě. Vallières živě kritizuje zejména fakt, že namísto toho, aby církev oponovala kapitalismu vykořisťujícímu chudé, hájí své vlastní zájmy na zachování staletých privilegií. Slepou solidaritu k církvi pak označuje za otroctví, kterým se Québečané dobrovolně spoutávají v zájmu vidiny posmrtného života. Jako jediné východisko vidí Vallières pouze naprosté oprostění se od vlivu církve.

„Čas pro čin“ je nejkontroverznější částí díla a byl zároveň jedním z hlavních důvodů, proč byla kniha po svém vydání v Québecu zakázána. Do popředí se zde dostávají argumenty pro vytvoření tajné revolucionářské organizace. Podle Vallières je dosažení plného osvobození dělníků možné pouze pomocí revoluční síly, tedy organizovaného násilí. Hlavním cílem této revoluce by bylo zbavit společnost jejích tříd, zcela ji oprostít od kapitálu – a společně s ním od vlivu amerických vykořisťovatelů – a tím dát vzniknout rovnostářské společnosti založené na solidaritě. Podrobná kritika tehdejší společnosti, k níž je na závěr připojen postup k jejímu definitivnímu svržení, vyvolaly v sedmdesátých letech velký rozruch. Jak je tedy možné, že přes svou zaujatost vůči anglofonnímu světu, Vallièresovi *Bílí negři Ameriky* ve Spojených státech amerických vyvolaly především pozitivní reakce? Stejnou otázku si klade sociolog Gérard Fabre, který jako hlavní faktor poutající pozornost amerického publika uvádí metaforu *bílého negra*.⁴⁵

⁴⁵ G. Fabre, Return to Analogy: Quebecers and African Americans in Pierre Vallières's *White Niggers of America*. *Québec Studies*, December 2016, vol. 62, s. 47-70.

At' už je jakkoli nepřesná, analogie mezi historickými osudy francouzsky mluvících Québécoisů a amerických černochů zapůsobila na kritiky a čtenáře Vallièresovy eseje. Věříme, že vysvětlením tohoto účinku je metaforická síla připodobnění. Právě ona zaujala americké čtenáře a dotkla se některých Afroameričanů, jako například Reginalda Stuarda.⁴⁶

Právě tato šokující analogie ve Spojených státech zviditelnila québecký politický konflikt. Tehdejší americké publikum pak na knihu nahlíželo jako na průvodce „Říjnovou krizí“. Jako další důvod popularity Vallièresova díla v USA Fabre uvádí autorovu neskryvanou náklonost k *Black Power* – s jejichž vůdcem Stokelym Carmichaelem byl Vallières v kontaktu – a ke Straně černých panterů.⁴⁷

Důležitou charakteristikou díla je zápal a odhodlání, s jakým je napsáno. Québecký novelist Hubert Aquin se o něm ve své recenzi v časopise *Liberté* zmiňuje jako o „revolučním nadšení“, kterým je Vallières při psaní knihy neustále rozechvíván.⁴⁸ Autor tak čtenáři umožňuje nejen to, aby se s ním ztotožnil, ale dokonce aby pocíťoval onen boj za nezávislost spolu s ním a aby mu životní podmínky vykořisťovaných připadaly do té míry neúnosné, že nebude mít jinou možnost než odhodlat se k činu. Tento důležitý prvek dodává textu jeho sílu a napomáhá ke čtenářovu přesvědčení o autorových postulátech. Hovoříme-li tedy o *Bílých negrech Ameriky* jako o přesvědčivém politickém pamfletu s mocí vyburcovat jednotlivce k činu, musíme mu přiznat nepopíratelnou literární, nebo přinejmenším rétorickou hodnotu.

Chceme-li se však zaměřit na *Bílé negry Ameriky* jako na dílo čistě literárních kvalit, narazíme na řadu nesrovnalostí. Jednou z častých výtek, které je zde třeba uvést, je autorův amatérský přístup a jednoduchost reflexe. Autorovy myšlenky jsou často prezentovány dosti roztržitě a pateticky a v některých pasážích si Vallières jasně protiřečí. Dalším problematickým aspektem je členění díla, které je podle québeckého literárního

⁴⁶ „However inaccurate it may be, the analogy between the historical destinies of French-speaking Quebecers and American Blacks nevertheless affected reviewers and readers of Vallières's essay. We believe the explanation for this effect is the metaphorical force of the comparison. This was what intrigued American readers and affected certain African Americans such as Reginald Stuart. The wide reception of *White Niggers of America* in U.S. newspapers shows that this analogy hit its mark. In this particular circumstance, the metaphor proved to be a formidable political weapon because it forced individuals to react, positively or negatively.“ G. Fabre, Return to Analogy: Quebecers and African Americans in Pierre Vallières's *White Niggers of America*. *Québec Studies*, December 2016, vol. 62, s. 66.

⁴⁷ *Ibid.*, s. 65.

⁴⁸ D. Samson-Legault, *Dissident : Pierre Vallières (1938-1998) : au-delà de Nègres blancs d'Amérique*. Montréal, Québec Amérique, 2018, s. 181.

kritika a profesora Roberta Majora z velké části odbyté. Ani autorova neochvějná vášeň, ani jeho opakované odkazy na téma nadřazenosti podle kritika neznačí literární propracovanost díla. Historické pasáže *Bílých negrů Ameriky* Major označuje za zkrácený pohled tehdejší levice, který se snaží vytěžit z traumatismu období britské nadvlády podporu pro své nacionalistické teze.⁴⁹ Avšak přes veškerou kritiku Vallièresovu knihu považuje za hodnotné politické a spirituální svědectví jeho generace.⁵⁰

⁴⁹ F. Antaya, *Pierre Vallières ou le danger d'occulter le passé*. Université du Québec à Trois-Rivières, 2011, s. 9.

⁵⁰ D. Samson-Legault, *Dissident : Pierre Vallières (1938-1998) : au-delà de Nègres blancs d'Amérique*. Montréal, Québec Amérique, 2018, s. 181.

3. Fenomén *bílých negrů Ameriky*

Bílý negr Ameriky: Již pouhou volbou prvních dvou slov vytvářejících antitezi se nám tento světově známý fenomén jeví jako krajně provokativní. Autor navíc ke spojení rasové metafory přidává geografickou specifikaci, která onu antitezi do značné míry umocňuje. Hovoříme totiž o situaci, kdy se bílý otrokář stává „černým“ otrokem ve své vlastní zemi.⁵¹ Již z názvu tedy jasně vyplývá, že autor se snaží vytvořit silné spojení mezi situací amerických Afroameričanů a québeckých francouzských Kanadánů. Tato analogie je vysvětlitelná charakterem doby, v níž je Vallièresovo dílo napsáno. *Bílými negry Ameriky* tedy rozumíme québeckou společnost, zejména (ale nejen) šedesátých let.

Být negrem v Americe neznamena být člověkem, ale být něčím otrokem. Pro bohatého bělocha yankeeské Ameriky je negr pouhým podčlověkem. Dokonce i chudí běloši považují negra za někoho sobě podřadného. Říkají: „pracovat tvrdě jako negr,“ „cítit se zle jako negr,“ „být nebezpečný jako negr,“ „být hloupý jako negr“... Mnohdy však nemají ani tušení, že i oni sami jsou negry, otroky, bílými negry. Bílý rasismus jim skrývá realitu, dává jim možnost opovrhovat méněcenným, mentálně ho rozdrtit anebo ho litovat. Avšak chudí běloši, kteří takto pohrdají „černými“, jsou dvojnásobně negry, protože jsou oběťmi dalšího odcizení, které je namísto osvobození uvěznuje v síti nenávisti, či je paralyzuje strachem z toho, že se jednoho dne střetnou s černochem v občanské válce.⁵²

Již první větou Vallières označuje generaci Québečanů, o které ve svém díle pojednává a která představuje nový proud ideologie význačný pro druhou polovinu dvacátého století, za otroky. Zde je nutné podotknout, že u mnoha tehdejších autorů, stejně jako je tomu u Vallières, se Québečany myslí pouze jejich frankofonní část.

⁵¹ A. Tanguay, *Littérature et idéologie dans Nègres blancs d'Amérique de Pierre Vallières et Portrait du colonisé d'Albert Memmi*. Université de Sherbrooke, 1981.

⁵² « Être un nègre, ce n'est pas être un homme en Amérique, mais être l'esclave de quelqu'un. Pour le riche Blanc d'Amérique yankee, le nègre est un sous-homme. Même les pauvres Blancs considèrent le nègre comme inférieur à eux. Ils disent « travailler dur comme un nègre », « sentir mauvais comme un nègre », « être dangereux comme un nègre », « être ignorant comme un nègre »... Très souvent, ils ne se doutent même pas qu'ils sont, eux aussi, les nègres, des esclaves, des nègres blancs. Le racisme blanc leur cache la réalité, en leur donnant l'occasion de mépriser un inférieur, de l'écraser mentalement, ou de le prendre en pitié. Mais les pauvres Blancs qui méprisent ainsi le Noir sont doublement nègres, car ils sont victimes d'une aliénation de plus, le racisme, qui, loin de les libérer, les emprisonne dans un filet de haines ou les paralyse dans la peur d'avoir un jour à affronter le Noir dans une guerre civile. » P. Vallières, *Nègres blancs d'Amérique*. Montréal, TYPO, 1994, s. 61.

3.1 Sociologický rozbor fenoménu *bílého negra*

Když Pierre Vallières ve svém díle popisuje problematiku *bílých negrů*, seznamuje čtenáře s historií Frankokanadů od jejich příchodu do Severní Ameriky. Avšak většina díla se zaměřuje právě na události dvacátého století a zejména na dobu, kdy bylo dílo napsáno, tedy na období šedesátých let. Budeme-li se tedy zabývat sociologickým rozbohem fenoménu *bílého negra Ameriky*, soustředíme se především na období, které těsně předcházelo a následovalo po druhé světové válce, a hlavně na léta, kdy situace v Québecu rychle eskalovala.

V době „Velké temnoty“ francouzská část québeckého obyvatelstva žila v relativní bídě a nevzdělanosti. Sociální hnutí – zejména odbory – byla potlačována. Tehdejší situaci také ovlivnilo šíření studu a podřadnosti. Velký vliv na rozšiřování povědomí o subordinaci měla katolická církev, která ovládala většinu oblastí občanské společnosti, zatímco anglofonní kanadská buržoazie prosazovala své zájmy skrze industrializaci a těžbu nerostných zdrojů.⁵³

Duplessis ihned posílil represivní moc založenou na klerikálním aparátu. Osvojením si nacionalistické rétoriky zabránil možnému střetnutí mezi národními požadavky a sociálním bojem. Tomu napomohl fakt, že jak Kanada, tak Québec zůstávaly netečnými k národnostní otázce... Provinční kvazi-policejní stát v Québecu zaručil zákon a pořádek ve prospěch hrstky anglo-kanadských kapitalistů, kteří ovládali ekonomiku.⁵⁴

Navzdory veškeré kritice je však nutné podotknout, že v době vlády Maurice Duplessise došlo k mnoha pozitivním změnám jako zavedení elektřiny na venkově či snížení nezaměstnanosti. Soudobí historici tak začínají zpochybňovat jednostranný pohled, se kterým byla Duplessisova éra dodnes nahlížena.

Jedním z hlavních faktorů vytvářejících nový model Frankokanadů byla industrializace a proletarizace. Jejich následkem došlo v poválečném období k silné

⁵³ P. Beaudet, Confederation and class struggle: A history of resistance in Quebec from British conquest to the 2012 student strikes and beyond. *The Monitor*, May/June 2017 issue, vol. 24, no. 1.

⁵⁴ „Immediately, Duplessis consolidated repressive power based on the clerical apparatus. By adopting a nationalist rhetoric, he blocked a possible intersection between national demands and social struggles. This was aided by the fact the political left, both in Canada and in Quebec, remained unresponsive on the national question... A provincial quasi-police state in Quebec ensured law and order to the benefit of a handful of English Canadian capitalists who dominated the economy.” *Ibid.*, s. 40.

urbanizaci a spolu s ní k rurálnímu exodu, který v Québecu vyvolal vlnu nezaměstnanosti. V tehdejší době se městská populace z roku 1931 téměř ztrojnásobila. Je však nezbytně nutné brát v úvahu fakt, že québecká venkovská populace byla tehdy z 90 % frankokanadská, pouhých 12 % anglofonních Kanad'anů sídlilo na venkově.⁵⁵ Québecký venkov lze tudíž stále nazývat většinově frankokanadskou společností. Již zmíněná vlna nezaměstnanosti, která tehdy následovala po rurálním exodu, silně ovlivnila životní podmínky Frankokanad'anů žijících především na venkově. Jednalo se o dobu, která byla silně spjatá s nejistotou.

Specifickým případem byla oblast Montrealu, ekonomického a kulturního centra anglofonního Québecu a hlavního cíle québecké urbanizace, jehož obyvatelstvo tvořilo téměř třetinu populace provincie. Přestože od roku 1911 anglofonní společnost nepředstavovala ani čtvrtinu montrealské populace, její nadvláda zde byla patrná.⁵⁶ Je nutné dodat, že průměrná roční mzda monolingvního anglického Kanad'ana se diametrálně lišila od průměrné roční mzdy jak monolingvního, tak bilingvního Frankokanad'ana. Anglofonní část populace v tomto případě zastávala vůdčí pracovní posty, zatímco funkce nabízené francouzským Kanad'anům byly mnohem méně výnosné a jejich kariérní postup byl omezen na svobodná povolání.⁵⁷ Tato ekonomická podřazenost značně přispěla k růstu nevraživosti vůči anglofonní elitě:

Slabé politické a kulturní postavení Frankokanad'anů mimo Québec spolu s nepřetržitým zasahováním federace do jurisdikce provincie, stejně jako vznik expanzivní a ambiciózní frankofonní buržoazie v Québecu přispěly k hnutí za nezávislost.⁵⁸

Dalším faktorem ovlivňujícím životní podmínky francouzských Kanad'anů byla tehdejší sociální stratifikace. Ve spojitosti s québeckou společností hovoříme o třech hlavních typech tříd: velká buržoazie, malá buržoazie a pracující. V době industrializace došlo k nástupu takzvané neoburžoazie – progresivní části malé buržoazie aspirující na

⁵⁵ A. Tanguay, *Littérature et idéologie dans Nègres blancs d'Amérique de Pierre Vallières et Portrait du colonisé d'Albert Memmi*. Université de Sherbrooke, 1981.

⁵⁶ K. McRoberts, D. Posgate, *Quebec: Social Change and Political Crisis*. Toronto, McClelland and Stewart Limited, 1980.

⁵⁷ B. Young, J. A. Dickinson, *Short History of Quebec: A Socio-Economic Perspective*. Mississauga, Copp Clark Pitman Ltd., 1988.

⁵⁸ „... the weak political and cultural position of francophones outside Quebec, along with ongoing federal intrusion into provincial jurisdiction and the emergence of an expanding and ambitious francophone bourgeoisie in Quebec, contributed to the independence movement. “ *Ibid.*, s. 241.

větší politickou a ekonomickou moc, než jaká by jim za jiných okolností byla k dispozici – a do popředí se také dostávala velká národní buržoazie. Současně s nástupem k moci Liberální strany se objevila tendence upřednostňovat „neokapitalismus“⁵⁹ podporující onu nově vzniklou společenskou vrstvu. Québečtí pracující byli vynecháni z důležitých ekonomických a politických rozhodnutí, a byli tak znovu podřízeni, tentokrát velké zahraniční buržoazii a neoburžoazii, jež ovládaly všechny finanční instituce, způsoby výroby a systém distribuce majetku.⁶⁰

Veškeré tyto sociální změny měly v šedesátých letech zásadní vliv na sílení hnutí pro nezávislost a na formování nové podoby québeckého nacionalismu, v jehož souvislosti můžeme mluvit o „Klidné revoluci“, která v následujících letech značně ovlivnila vývoj provincie.

3.2 Politické pozadí

Za účelem nastínění politických událostí úzce spojených s fenoménem *bílého negra Ameriky* se zaměříme především na období vlády québeckého premiéra Maurice Duplessise a budeme sledovat následující vývoj politické scény v Québecu až do konce šedesátých let. Je třeba neopomenout období Velké deprese, které bylo předzvěstím vzniku nového Québecu.

Důležitým aspektem období předcházejícího druhou světovou válku byla sekularizace québecké společnosti, zejména v oblasti školství, zdravotnictví a odborů. Postupně docházelo k ústupu konservatismu a do popředí se začaly dostávat myšlenky spojené se sociální demokracií.

Po hospodářské krizi dvacátých let, která byla provázena vlnou nepokojů spojenou s tehdejší vysokou nezaměstnaností, došlo k zásadní změně kanadského systému. Roku 1932 v Calgary došlo k vytvoření Kooperativního společenství federace (*Co-operative Commonwealth Federation (CCF)*), koalice socialistických a dělnických skupin s cílem vyvolat ekonomické reformy schopné vypořádat se s dobou Velké deprese. Po neúspěchu Bennettovy konzervativní vlády CCF na popud Ligy sociální obnovy vyjádřila záměr nastolit spravedlivý sociální řád namísto kapitalismu – „stát blahobytu“ známý jako

⁵⁹ Nová, moderní, či pozměněná forma kapitalismu nebo kapitalistické ekonomiky. (Oxford Living Dictionaries, 2019)

⁶⁰ A. Tanguay, *Littérature et idéologie dans Nègres blancs d'Amérique de Pierre Vallières et Portrait du colonisé d'Albert Memmi*. Université de Sherbrooke, 1981.

welfare state.⁶¹ V Kanadě tudíž nastalo období spojené se znárodněním hlavních průmyslových odvětví, během kterého se do popředí začínaly dostávat levicově orientované politické strany a docházelo k radikalizaci společnosti.⁶²

V Québeku došlo během období Velké deprese k obnovení québeckého nacionalismu. Roku 1933 byl vydán reformní program – *le programme de restauration sociale* – kritizující kapitalismus a nabádající k ustanovení nových zemědělských reforem a k vývoji nových strategií korporativismu. Tento program zaujal například progresivního liberála Paula Gouina či nacionalisty Philippa Hamela a Reného Chalouta, kteří později dali vzniknout nové politické straně *l'Action Libérale Nationale* – ALN.

Roku 1935 založil Maurice Duplessis, lídr Konzervativní strany, spolu s liberály novou politickou stranu Národní unie (*Union Nationale*) – spojení ALN a *Parti conservateur du Québec* – která převzala program ALN. Na základě svých slibů týkajících se zejména politických, sociálních a hospodářských reforem, Duplessis o rok později vyhrál volby do parlamentu provincie a do roku 1939 úřadoval jako šestnáctý québecký premiér. Duplessisova politika se však v následující době začala radikálně měnit a spolu s ní i jeho „tolerance“ vůči liberálům. Poté, co přerušil svou spolupráci s Paulem Gouinem a stal se nezpochybnitelným vůdcem strany, začal Duplessis prosazovat zrušení trustů a rurální revitalizaci. Jinými slovy, z Národní unie se brzy stala čistě konzervativní strana, ve které pro liberální a nacionalistické myšlenky – jako například znárodnění elektrických trustů – už nebylo místo.

Duplessisovu politiku předválečného období charakterizoval především důraz, který kladl na finanční a provinční autonomii, a v neposlední řadě jeho nekompromisní postoj vůči labouristům a komunistům. Zákon na ochranu provincie před komunistickou propagandou (*La Loi protégeant la province contre la propagande communiste*), též známý pod jménem zákon visacího zámku (*loi du cadenas*), byl vydán vládou Národní unie roku 1937. Tento zákon, jehož cílem bylo zabránit šíření komunistické propagandy v Québeku, dovoľoval uzavřít budovy jakkoli spojené s komunistickou či bolševickou aktivitou. Široký výklad zákona pak posloužil jako záminka mnohým policistům a politikům, aby mohli zakročit dokonce i proti odborům či různým politickým skupinám.

⁶¹ Systém, který státní vládě umožňuje poskytovat sociální služby jako zdravotní péče, podpora v nezaměstnanosti atd. těm, kteří je potřebují, hrazené daněmi. (Cambridge Dictionary, 2019)

⁶² L. Rovná, M. Jindra, *Dějiny Kanady*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 201-2014.

Spíše než urbanismu se Duplessis věnoval rurálním reformám jako zavádění zemědělských škol, či rozšiřování a modernizace venkovských cest. Využíval tak tradiční nedůvěry Québečanů k městskému životu. Roku 1937 se při stávce dělníků v textilních továrnách postavil na stranu vlastníků.⁶³

Začátkem druhé světové války se Národní unie dostala do značné finanční krize. Québecký premiér proto vypsal předčasné volby, doufaje ve zvýšenou podporu provincie. V rámci své předvolební kampaně se však Duplessis negativně vyjádřil o federální vládě Mackenzieho Kinga, kterou obvinil ze zneužívání konfliktu za účelem posílení svých pravomocí, a ztratil proto jak Kingovu podporu, tak následně i podporu Québečanů. Důsledkem bylo vítězství Liberální strany vedené Josephem-Adélardem Godboutem, který prosadil mnoho důležitých reforem jako například právo žen volit v québeckých provinčních volbách, povinnou školní docházku pro děti mezi šesti a čtrnácti lety, či mnohé regulace týkající se dělníků a jejich práv přidat se k odborům.

Roku 1944 došlo ke znárodnění Montreal Light, Heat and Power Company, a tím vznikla společnost Hydro-Québec. V téže době Godbout, částečně kvůli své koalici s federálními liberály, prohrál volby a započala druhá éra Duplessisovy vlády. Duplessis se profiloval jako obránce provinční autonomie, a tak v té době získal potřebnou podporu. Poválečné období bylo charakteristické především nástupem *welfare state* a expanzí federální moci v provinciích – jurisdikční konflikty mezi oběma instancemi byly stálým politickým problémem. Kromě zasahování federace do záležitostí provincií byla další důležitou poválečnou změnou výše odváděné daně. Z 47.7 % daně, která byla roku 1933 Québecem odváděna federační vládě, se roku 1945 stalo 82.8 %. Tato skutečnost byla jednou z dalších příčin québeckého boje za autonomii.⁶⁴

Jak již bylo zmíněno v kapitole, kde se věnujeme sociologickému rozboru situace, Québec se po válce začal zásadně měnit. Nastalo období „Klidné revoluce“. Jednalo se o éru velkých sociálních a ekonomických změn, kdy se zaostalá a psychicky traumatizovaná společnost začala postupně transformovat. V šedesátých letech ve volbách zvítězil Jean Lesage a k moci se znovu dostali liberálové. Po Duplessisově rurální éře se nová pohotovější vláda začala zaměřovat na technologický vývoj. Jedním z členů Lesagovy elitní vlády byl oblíbený televizní komentátor René Lévesque, nebo specialista

⁶³ B. Young, J. A. Dickinson, *Short History of Quebec: A Socio-Economic Perspective*. Mississauga, Copp Clark Pitman Ltd., 1988, s. 238.

⁶⁴ *Ibid.*, s. 235-243.

na mezinárodní a ústavní právo Paul Gérin-Lajoie.⁶⁵ Lévesque byl od roku 1960 po dobu šesti let ministerským předsedou Québecu. Téhož roku vznikla jedna z nejdůležitějších stran s vizí québecké suverenity Sdružení za národní nezávislost (*Rassemblement de l'Indépendance Nationale*), RIN, jeho spojením s Hnutím suverenity-přidružení (*Mouvement Souveraineté Association*) Reného Lévesqua a s Národním shromážděním (*Ralliement national*) vznikla roku 1968 Québecká strana (*Parti Québécois*).⁶⁶ Hlavním cílem Lesageovy vlády bylo zestátnění energetiky, na které měla anglofonní elita monopol, a efektivní sekularizace vlády.⁶⁷

Lester Bowles Pearson, tehdejší federální premiér (1963–1967), kanadský velvyslanec a vůdce liberální strany byl velkým zastáncem zrovnoprávnění francouzských Kanadčanů v rámci konfederace a jejich podílu na vládě zasedající v Ottawě. Za účelem upevnění jednoty konfederace prosadil značnou decentralizaci québecké ústavy. Roku 1963 se dokonce francouzština stala „další jednacím řečí parlamentu a zasedání vlády,“⁶⁸ byla vytvořena Komise pro bilingvismus a bikulturalismus a Frankokanadčané začali být přednostně přijímáni do státní služby a později i do federální vlády. Guy Favreau a Maurice Sauvé, jakožto jedni z aktérů „Klidné revoluce“, byli součástí Pearsonova kabinetu a k vládnoucí Liberální straně se přidali i její bývalí québeckí oponenti jako Jean Marchand, Gérard Pelletier a Pierre Elliot Trudeau.

Právě Pierre Elliot Trudeau, montrealský intelektuál a zastánce liberální demokracie a federalismu, byl jednou z nejvýznamnějších osobností québecké politické scény šedesátých a sedmdesátých let. Roku 1968 se stal premiérem Kanady a o rok později se zasloužil o uznání francouzštiny jako druhého oficiálního jazyka státu. Přestože podporoval rovnoprávnost anglofonních a frankofonních Kanadčanů, Trudeau měl k teroristickým útokům FLQ šedesátých let nekompromisní postoj:

Pierre Trudeau považoval guébecký nacionalismus za reakční, zápecnický do sebe zahleděný a zhoubně poznamenaný mýtem „národa“ či „rasy“, a vytýkal mu, že

⁶⁵ S. Mann, *The dream of nation: A Social and Intellectual History of Quebec*. Montreal, McGill-Queen's University Press, 2002, s. 300.

⁶⁶ B. Young, J. A. Dickinson, *Short History of Quebec: A Socio-Economic Perspective*. Mississauga, Copp Clark Pitman Ltd., 1988, s. 241.

⁶⁷ Je nutné podotknout, že navzdory tendencím vlády sekularizovat Québec zůstávaly křesťanské hodnoty v mysli francouzských Kanadčanů silně zakořeněné. (Fox & White, 1991)

⁶⁸ L. Rovná, M. Jindra, *Dějiny Kanady*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 264.

upřednostňuje pochybné skupinové zájmy občana jako jedince.⁶⁹

Na počátku sedmdesátých let bylo Trudeauovým cílem nejen sjednotit rozdělenou společnost, jejíž část se zradikalizovala a veřejně podporovala separatismus, ale i potlačit hrozbu québeckého terorismu. Po únosu britského konzula Jamese Crosse a québeckého ministra práce Pierra Laporta byl v říjnu 1970 federální vládou vyhlášen stav ohrožení a došlo k potlačení „Říjnové krize“. Avšak přes všechnu snahu federace vymýtit québecký separatismus, roku 1976 vyhrála volby separatistická Québecká strana v čele s René Lévesquem a jeho vizí samostatného Québecu.⁷⁰

⁶⁹ L. Rovná, M. Jindra, *Dějiny Kanady*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 287.

⁷⁰ *Ibid.*

4. Autorovy argumentační strategie

4.1 Argumentace a rétorika

V dobách antického Řecka byl termín rétorika chápán jako řečnickovo umění zapůsobit slovem na auditorium. V té době řečnictví tvořilo základ vzdělanosti. Nejprve bylo možné se s ním setkat v jeho praktické podobě, kdy se o něm hovořilo jako o výmluvnosti, kterou Homér popsal jako „vlastnost zdatného muže moudře a působivě mluvití“.⁷¹

Rétorika byla uměním ovládnout slovo, *logos*, a současně také oborem, který se racionálně zamýšlí nad různými možnostmi užití logu, postihuje jejich zákonitosti a pokouší se je kodifikovat prostřednictvím uspořádaného souboru pravidel.⁷²

V období sofistů se rétorikou rozumělo umění přesvědčovat, přemlouvat. Až významný řecký filosof Aristoteles tuto úzkou interpretaci rétoriky zavrhl. Ve svém díle *Rétorika* přiznává větší váhu síle myšlenek oproti estetické stránce projevu. Na rozdíl od těch sofistických Aristotelova teorie staví do popředí pravdu objektivní, která spočívá „ve věcech a potom v rozumu“.⁷³ Úkolem člověka je podle Aristotela dojít poznání a nalézt pravdu. Rétorika se má právě touto objektivní pravdou řídit. Hlavním řečnickovým cílem je proto nalézt argumenty, jež musí nutně pocházet buď z oblasti politiky, či etiky, na základě jejich přesvědčivosti, pravděpodobnosti a srozumitelnosti. V tomto smyslu se řečnictví blíží dialektice.⁷⁴ Povahu argumentů určují tři základní složky: *éthos*, *pathos* a *logos*.⁷⁵ K vyhledání argumentů slouží *topoi* – společná místa, skrze něž má řečník možnost seznámit se s „jistými ustálenými tezemi a výroky“⁷⁶ potřebnými pro tvorbu přesvědčivého řečnického projevu.

Postupně se setkáváme s tendencí řadit rétoriku spíše k umění dobré mluvy než k pouhému přesvědčování. Kromě logické stránky rétoriky, jejímž účelem je poskytovat pravděpodobné argumenty, vyzdvihuje Aristoteles aspekt psychologický. Pro

⁷¹ Aristotelés, *Rétorika-Poetika*. Praha, Rezek, 1999, s. 9.

⁷² J. Kraus, *Rétorika v evropské kultuře i ve světě*. Praha, Karolinum, 2011, s. 22.

⁷³ Aristotelés, *Ibid.*, s. 18.

⁷⁴ U Aristotela má pojem dialektika v zásadě dvojitý význam: umění vyvracet (nepravdivé) soudy a umění induktivním způsobem nalézat výchozí předpoklady apodiktických soudů. (Čechák, 2017)

⁷⁵ *Pathos* představuje emocionální působení na adresáta a *éthos* morální sílu řečníka. (Kraus, 2011)

⁷⁶ J. Kraus, *Ibid.*, s. 40.

přesvědčení posluchače je nutné, aby došlo k navázání jistého emocionálního spojení mezi ním a řečníkem. Rétor by měl být schopen nejen v adresátovi vyvolat emoce, ale také by měl mít povědomí o charakteru společnosti, v níž žije a na kterou se snaží zapůsobit.⁷⁷ Tato sociální znalost je zásadní při ovlivňování publika.

Na Aristotelovu nauku v průběhu historie navázalo mnoho filosofů a rétorika se postupně vyvíjela do několika směrů. S příchodem osvícenství a racionalismu v sedmnáctém století začala být upozadována, avšak na začátku druhé poloviny dvacátého století se vlivem charakteru postmoderní kultury a diskurzu navrátila důležitost učení o rétorice. V souvislosti s rétorickou argumentací se setkáváme s pojmem „nová rétorika“.

4.1.1 Nová rétorika

Jako o zakladatelích nové rétoriky se v dnešní době hovoří o Chaïmu Perelmanovi a jeho spolupracovníci a partnerce Lucii Olbrechtsové-Tytecové, kteří v roce 1958 vydali jedno ze stěžejních děl dvacátého století zabývající se strategiemi argumentace pod názvem *Nová rétorika: nauka o argumentaci (La Nouvelle Rhétorique : Traité de l'Argumentation)*.⁷⁸ Belgický filosof a právník polského původu Chaïm Perelman vyučoval historii na Svobodné bruselské univerzitě (*Université Libre de Bruxelles*) a byl jedním z nejdůležitějších argumentačních teoretiků dvacátého století.⁷⁹

Hlavní otázky, které si autoři *Nové rétoriky* kladou, se soustřeďují na oblast racionální argumentace. Přestože v díle není vyloučeno, že by se analýza argumentace mohla vztahovat také na slovní projev, Perelman a Olbrechtsová-Tytecová se zaměřují především na psané texty. Velký důraz kladou na posluchače, jehož charakter hraje rozhodující roli při tvorbě argumentů. Rétorika argumentace je podle nich založena především na důvěryhodnosti a přesvědčivosti. Perelman stejně jako Leibnitz vyvrací Pascalovo tvrzení, že zjevnost, jakožto jeden z nejdůležitějších aspektů argumentace a typický znak rozumu, je sama o sobě nezpochybnitelná. Za prvek určující základní charakter argumentace a její oprávněnost označuje „souhlas, konsenzus“⁸⁰ (*adherence*).

⁷⁷ Aristotelés, *Rétorika-Poetika*. Praha, Rezek, 1999, s. 22.

⁷⁸ J. Kraus, *Rétorika v evropské kultuře i ve světě*. Praha, Karolinum, 2011, s. 206.

⁷⁹ C. Perelman, L. Olbrechts-Tyteca, *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*. Notre Dame Ind, University of Notre Dame Press, 1969.

⁸⁰ J. Kraus, *Ibid.*, s. 207.

Neboť veškerá argumentace má za cíl získání konsenzu myslí, a tím předpokládá existenci intelektuálního kontaktu.⁸¹

Existence konsenzu pak podle Perelmana dokazuje, že není možné z teorií o argumentaci vynechat psychologické a sociální podmínky. Proto se ve svém díle snaží postihnout i argumentaci, kterou nelze vysvětlit pouze logickými zákonitostmi. V argumentační analýze Vallièresových *Bílých negrů Ameriky* se budeme mimo jiné podrobněji věnovat těmto psychologickým a sociálním podmínkám, které jsme částečně nastínili v předchozí kapitole.

4.2 Analýza argumentačních strategií v díle *Bílí negři Ameriky*

Pro detailnější rozbor zásadních argumentačních strategií v díle *Bílí negři Ameriky* využijeme dopisu⁸² (*Lettre aux militants*), který Pierre Vallières adresoval svým přátelům, zatímco byl držen ve vězení na Manhattanu. Úryvek je součástí kapitoly „Po procesu“, která, jak již bylo dříve zmíněno, tvořila součást pouze limitovaného počtu vydání. Pro analýzu využijeme edici z roku 1969 od montrealského nakladatelství *Parti Pris*. Hlavním cílem dopisu je zpravení čtenáře o „skutečném“ charakteru tehdejšího systému québecké provincie, který je podle autora do značné míry ovlivňován angloamerickým kapitalismem a imperialismem. Za druhý a neméně podstatný cíl si Vallières klade přimět adresáta, aby se podílel na aktivní změně jak politického, tak ekonomického chodu Québecu. Abychom pochopili význam dopisu, stejně jako význam celého díla, musíme se zaměřit na několik dílčích detailů argumentace, stejně jako na dynamičnost a členění textu. Následně se budeme věnovat tomu, jaký vliv má na text využití jednotlivých argumentačních strategií.

Vallièresův dopis můžeme rozčlenit na čtyři základní části: úvod (*exordium*), vyprávění (*narratio*), argumentaci (*confirmatio*) a závěr (*conclusio*). Podle tohoto vzoru byly tvořeny řečnické projevy již v před-aristotelovském období. Přestože se stavba argumentačních textů postupem času vyvíjela, základní členění z dob antiky se dochovalo až do současnosti.⁸³

⁸¹ „For all argumentation aims at gaining the adherence of minds, and, by this very fact, assumes the existence of an intellectual contact.“ C. Perelman, L. Olbrechts-Tyteca, *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*. Notre Dame Ind, University of Notre Dame Press, 1969, s. 14.

⁸² Viz Příloha.

⁸³ J. Kraus, *Rétorika v evropské kultuře i ve světě*. Praha, Karolinum, 2011, s. 55.

Na začátku úvodní pasáže Vallières oslovuje své přátele, a tak explicitně určuje skupinu, pro kterou je dopis určen. Je však nezbytné zmínit, že jako implicitní a neméně důležité auditorium zde figurují frankofonní Québečané. Svou analýzu založíme právě na tomto předpokladu a později si propůjčíme analytický pohled několika odborníků zabývajících se problematikou argumentace, kteří povaze auditoria v rámci argumentace přiznávají značný význam.

Autor se v úvodní pasáži uchyluje k rétorické technice *captatio benevolentiae*. Jedná se o jeden z nejúčinnějších rétorických prostředků, prostřednictvím něhož se autor snaží získat čtenářův zájem.⁸⁴ Tato část textu společně s úvodním oslovením (*salutatio*) představují *exordium*.

Pro získání náklonnosti klade Vallières důraz na své odhodlání bojovat za svobodu francouzského Québecu navzdory svému uvěznění. Můžeme zde hovořit o využití takzvaného kvazi-logického argumentu obětí. Ten je Perelmanem klasifikován jako persvazivní prostředek, v němž oběť je míra hodnoty přidělená věci, pro niž byla podstoupena. Podle tvůrců *Nové rétoriky* se jedná o jeden z nejvíce využívaných kvazi-logických argumentů.⁸⁵

Sachez d'abord que je me porte à merveille et que ma condamnation à l'emprisonnement à perpétuité n'a nullement affecté ma détermination de me battre jusqu'au bout et partout, même en prison, pour la libération des **négres blancs du Québec**.⁸⁶

Zajímavé je, že autor namísto reference o *bílých negrech Ameriky* – fenoménu, který je ústředním motivem díla – poprvé využívá pojmenování *bílí negři Québecu*. Jedná se tedy o další potvrzení předpokladu, že konkrétně tento text je věnován výhradně problematice Québečanů (vyjímaje ostatní skupiny bojující za ekonomickou a politickou nezávislost, na něž se Vallières v *Bílých negrech Ameriky* obrací).

Pro nastínění kritického obrazu tehdejší kapitalistické společnosti využívá autor v následujících několika odstavcích svých nejčastěji propagovaných tezí. Zmiňuje se

⁸⁴ M. Andoková, The role of *captatio benevolentiae* in the interaction between the speaker and his audience in Antiquity and today. *Systasis*, 29 January 2016, no. 29.

⁸⁵ „... the sacrifice is a measure of the value attributed to the thing for which the sacrifice is made.“ C. Perelman, L. Olbrechts-Tyteca, *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*. Notre Dame Ind, University of Notre Dame Press, 1969, s. 248.

⁸⁶ P. Vallières, *Nègres blancs d'Amérique*. Montréal, Parti Pris, 1969, s. 382.

o zhozném charakteru angloamerického imperialismu a kolonialismu. Tvrdí, že veškerá aktivita québecké státní správy – společně s policejním a soudním aparátem – slouží ekonomickým a politickým zájmům vládnoucí třídy podléhající angloamerickému vlivu. Tato tvrzení podle něho dokazuje průběh jeho soudního procesu, kdy široká veřejnost měla možnost seznámit se s „pravým“ charakterem zavedeného systému. S cílem upoutat čtenářovu pozornost tento termín, stejně jako slovo soud, či kapitalistický systém, začíná majuskulí (Ordre, Tribunal, Système).

Je pozoruhodné sledovat, jak málo v těchto kritických narativních pasážích Vallières traktuje katolickou církev a její roli v québecké otázce. Ve svém díle totiž klade velký důraz na sekularizaci společnosti a církev nejednou obviňuje ze zneužívání svých pravomocí k naplňování vlastních ambicí. V analyzovaném úryvku se setkáváme s pouhou narážkou na kritiku duchovenstva v souvislosti s Vallièresovým soudním procesem.

Vous ne devez pas demeurer stupéfiés ou écrasés par la sentence très lourde que le juge Leduc a eu la bienveillance éminemment **chrétienne** et bourgeoise de m'accorder au terme de ce long procès politique.⁸⁷

Můžeme tudíž usoudit, že většinou odpovědnost za vykořisťování francouzského Québecu autor přisuzuje imperiálním a kapitalistickým mocnostem a že církev podle něho v celé situaci hraje pouze zanedbatelnou roli. Dalším možným vysvětlením by však mohla být i podpora, které se katolická církev v tehdejší době těšila u značné části obyvatel frankofonní provincie. Je tedy možné, že se Vallières, vědom si této skutečnosti, nechtěl rozcházet s názory čtenářů, a ztratit tak jejich podporu.

V následujících pasážích textu autor přechází z narativní části do části argumentační, v níž se pokouší přesvědčit adresáta o svých postulátech a přimět ho, aby se připojil k aktivnímu boji za nezávislost Québečanů. Pomocí několika odstavců shrnuje své dlouhodobé cíle, a to především vydobýt svobodu pro québeckou vykořisťovanou většinu pomocí revoluce a kolektivního násilí. Žádná z představených myšlenek nám není neznámá, jelikož jsme byli se všemi z nich podrobně seznámeni v prvních šesti kapitolách *Bílých negrů Ameriky*. Co však na této pasáži můžeme shledat pozoruhodným,

⁸⁷ P. Vallières, *Nègres blancs d'Amérique*. Montréal, Parti Pris, 1969, s. 383.

jsou argumentační prostředky, kterých Vallières užívá. Z tohoto důvodu se budeme nyní věnovat stěžejnímu prostředku autorovy argumentace: **auditoriu**.

Soustředíme-li se na problematiku argumentačních strategií, ať už v rámci mluvených, či psaných textů, nelze opomenout důležitost vztahu mezi autorem a auditoriem⁸⁸, na němž závisí kvalita argumentu. Auditoriem můžeme myslet jak jednotlivce, tak širokou skupinu jedinců. Jedná se o entitu, již určuje samotný řečník. Tato volba, jak zdůrazňuje Ruth Amossy ve své eseji *Diskurzni argumentace*, může být více či méně vědomá.⁸⁹ V případě díla *Bílí negři Ameriky* se jedná o volbu jasně vědomou. Vzhledem k tomu, že se nejedná o dialog, auditorium nehraje v diskurzu aktivní roli. Tento fakt nicméně nijak neovlivňuje důležitost adresáta.

Aby byla argumentace efektivní, musí dojít k získání konsenzu (*adherence*) těch, na které se autor obrací a které se snaží přesvědčit. Souhlas, o němž se Perelman ve svém díle nejednou zmiňuje, představuje způsob, jakým je diskurz přijatý adresátem.⁹⁰ Tím jsou veškeré účinky argumentace naprosto podřízené auditoriu a jeho povaze. Dále je nutné, aby se autor přizpůsobil roli adresáta a aby se při sestavování premis argumentů ohlížel výhradně na názory posluchače a na to, jak ho ovlivní.

Podle Ruth Amossy je získání konsenzu pravděpodobnější, je-li autor členem stejné společenské vrstvy jako auditorium.⁹¹ Proto je to právě duševní kontakt, co Vallièresovi zaručuje velký dopad textu na tehdejší společnost. Québeckému revolucionáři se daří vytvořit intelektuální komunitu stejného sociálního základu se sdílenou představou o společnosti, jíž jsou vykořisťováni frankofonní Kanad'ané. Vznik intelektuální komunity je podle Perelmana naprosto nezbytný, je-li autorovým cílem přesvědčit čtenáře. Jelikož Vallières pochází ze stejné sociální třídy, je pro něho přirozené přizpůsobit se sociologickému a psychologickému charakteru čtenáře. Má možnost vyzdvihnout ta nejcitlivější témata komunity a přesvědčit čtenáře o tom, že „je jedním z nich“. Autorovi se tak daří dostat se na úroveň svého publika, což je klíčem k úspěšné argumentaci. Je to tedy právě Vallièresův společenský původ, který mu umožňuje „splnit podmínky, které předcházejí duševnímu kontaktu“⁹².

⁸⁸ Skupina těch, které chce řečník svým projevem ovlivnit. (Perelman & Olbrechts-Tyteca, 1969).

⁸⁹ R. Amossy, *L'argumentation dans les discours : discours politique, littérature d'idées, fiction*. Paris, Nathan, 2000, s. 34.

⁹⁰ C. Perelman, L. Olbrechts-Tyteca, *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*. Notre Dame Ind, University of Notre Dame Press, 1969, s. 16-17.

⁹¹ R. Amossy, *Ibid.*

⁹² C. Perelman, L. Olbrechts-Tyteca, *Ibid.*, s. 17.

Můžeme se tázat, jakým konkrétním způsobem charakter auditoria ovlivňuje psaný projev. Amossy v souvislosti se stavbou auditoria zmiňuje specifický typ argumentační strategie. Autoři se podle ní nejednou pokoušejí o získání konsenzu skrze pozitivní vyobrazení skupiny, či jedince, které se snaží oslovit. Auditorium zhlížející se v autorově projekci sebe sama má větší tendenci změnit své chování a následovat tvůrce textu. Svou hypotézu Amossy doplňuje proslovem Paula Déroulèda z bitvy u Champigny, ve kterém řečník promlouvá k patriotům. Portrét adresáta, který předpokládá Pierre Vallières, se od toho Déroulèdova znatelně liší. Avšak navzdory odlišnostem se autor *Bílých negrů Ameriky* pokouší docílit podobného účinku:

Le temps des récriminations en famille autour d'une table chargée de bouteilles de bière est révolu... Allons-nous, toute notre vie, nous résigner en pratique à l'esclavage (noir ou rose) et à l'humiliation, tout en gueulant, à temps perdu, notre opposition au système ? Pour nous libérer complètement de l'esclavage auquel le système actuel nous accule, nous devons d'abord cesser être les esclaves de nos **peurs**, de nos **lâchetés**, de nos **hésitations** et de nos petites habitudes de **résignés** ou **d'engourdis**.⁹³

Vallières se v průběhu celé knihy nijak netají svým kritickým postojem vůči pasivnímu a rezignovanému charakteru Frankokanad'ánů. Jedním z příkladů, kterým ilustruje jejich negativní vlastnosti, je dokonce jeho vlastní matka. Mohli bychom se tedy domnívat, že tento postoj by mohl vyústit v naprosté odmítnutí Vallièresových tezí publikem. Avšak je nutné mít na paměti, že v průběhu velké části díla québecký autor seznamuje čtenáře se svojí cestou revolucionáře a nemalý prostor věnuje pasážím, kdy on sám propadal beznaději a byl připraven smířit se s pozicí Frankokanad'ana jakožto otroka anglofonní menšiny. Autorovy kritické pasáže lze tudíž interpretovat jako snahu vytrhnout Québečany z letargie. Snaží se v nich vyvolat potřebu proměnit svůj vlastní negativní obraz k lepšímu. Přestože se tato Vallièresova argumentační strategie jeví jako naprosto očividná, je nezbytně nutné ji zde zmínit, jelikož se na jejím základě odvíjí většina zkoumaného textu.

Jednou z hlavních změn, kterou lze zaregistrovat při přechodu z narativních do argumentačních pasáží, je autorovo využívání osobních zájmen. Zatímco v popisu

⁹³ P. Vallières, *Nègres blancs d'Amérique*. Montréal, Parti Pris, 1969, s. 383-384.

negativních aspektů doby a kritice vládnoucích stran se Vallières pokouší klást důraz na izolovanost adresáta pomocí osobních zájmen *je* a *vous*, při vyzdvihování společných cílů a ideálů používá výhradně osobního zájmena a determinanty první osoby plurálu:

Nous deviendrons libres dans la mesure où, ensemble, **nous** aurons le courage de **nous** donner les armes de **notre** libération et de **nous** battre pour vaincre.⁹⁴

Ve svém díle *Analýza politického diskurzu* Kristina Adeishvili nazývá cílené využívání těchto jazykových forem „strategií zdání“. V této souvislosti gruzínská autorka hovoří o tvorbě takzvané dvojí diskurzivní identity, kterou poprvé definoval Patrick Charaudeau. Jedná se o singulárně-plurální identitu, která se skládá z ideologického postoje subjektu diskurzu a pozice subjektu komunikačního procesu.⁹⁵ Pomocí této strategie se Vallières nejen ztotožňuje se svým auditoriem, ale zároveň jeho členy sjednocuje pomocí společných hodnot. To nás přivádí k dalšímu argumentačnímu prostředku.

Jako základ všech argumentací Perelman v *Nové rétorice* uvádí souhlas (*agreement*) auditoria – přijetí autora argumentace – který dává vzniknout účinné myšlenkové soudržnosti.⁹⁶ Tento souhlas určuje směr, jakým se argumentace bude ubírat. Jsou zde definovány předměty souhlasu dvojího typu: reálné a preferované. Do první zmíněné kategorie patří fakta, pravdy a předpoklady, které jsou spojeny s univerzálním auditoriem. Mezi preferované předměty, jež náleží ke konkrétnímu auditoriu, pak patří hodnoty a hierarchie. Ve Vallièresově dopise si můžeme všimnout, že autor využívá dvou kategorií hodnot – abstraktních a konkrétních – jako argumentační strategie pro získání adresátova souhlasu:

Il y va de notre **liberté**, de notre **dignité**, de notre existence même... Nous pourrions bâtir la paix, l'**égalité**, la **fraternité** et la **justice** dans la mesure où, ensemble, nous saurons gagner la guerre que nous impose notre condition de nègres blancs.⁹⁷

⁹⁴ P. Vallières, *Nègres blancs d'Amérique*. Montréal, Parti Pris, 1969, s. 386.

⁹⁵ K. Adeishvili, *L'analyse du discours politique : Identités nationales. Argumentation. Implicite*. Saarbrücken, Éditions universitaires européennes, 2016, s. 53.

⁹⁶ C. Perelman, L. Olbrechts-Tyteca, *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*. Notre Dame Ind, University of Notre Dame Press, 1969, s. 14.

⁹⁷ P. Vallières, *Ibid.*, s. 383-386.

V námi zvolené ukázce se objevují čtyři abstraktní hodnoty: svoboda, důstojnost, rovnost a bratrství. Důstojnost je zmíněna sociologem Marcelem Riouxem jako jedna ze základních québeckých hodnot.⁹⁸ Hodnotou, která se však v dopise objevuje nejčastěji, je přirozeně svoboda. Vallières si byl nepochybně vědom bouřlivé reakce, kterou toto slovo vyvolalo v proslovu francouzského prezidenta De Gaulla v Montrealu roku 1967. A tak není divu, že nejednou klade důraz na trojici francouzských národních hodnot *liberté, égalité, fraternité*.

Co se týče konkrétních hodnot, Vallières odkazuje především na pojmy příbuzné vzpouře: *révolution québécoise, processus révolutionnaire, révolte, révolution*. Toto lexikální pole se objevuje ve všech částech dopisu a má v auditoriu vyvolat potřebu povstat proti systému, který ho vykořisťuje.

Počínaje jedenáctým odstavcem Vallières začíná rozvádět jeden ze základních postulátů svého díla: québecká otázka je řešitelná pouze činem a kolektivním násilím. Tvrdí, že pro vytvoření rovnoprávné, svobodné, spravedlivé a solidární společnosti je nutné, aby se permanentnímu násilí vládnoucí buržoazie, která je ovládána kapitalistickým a koloniálním systémem, postavilo násilí revoluční. Ospravedlňuje tak násilný převrat, který je nutný pro vybudování míru a dosažení emancipace *bílých negrů*. Nenásilí zde označuje za neúčinné a nečinnost považuje za typ kolaborace.

V následujících ukázkách se zaměříme na roli emocí ve Vallièresově diskurzu. Jednou z nejstarších a nejvíce účinných rétorických technik je řečnickova snaha vyvolat u auditoria určitý druh emocí, které ho pak mají schopnost do značné míry ovlivnit. Tuto argumentační strategii nazýváme **pathos**. Jedním ze způsobů vyvolání pathosu je využití takzvaných obecných míst⁹⁹ (*loci, topoi*), která hrají důležitou roli ve výstavbě argumentu.¹⁰⁰ Pelerman definuje loci jako premisy argumentace, které slouží k umocnění konsenzu. Rozlišuje dva základní typy obecných míst: loci kvality a loci kvantity. Loci kvality jsou podle Pelermana využívány především reformátory, kteří se v rámci své argumentace vzpírají obecně uznávaným názorům.¹⁰¹

⁹⁸ M. Rioux, *La question du Québec*. Montréal, Parti Pris, 1978, s. 10.

⁹⁹ Premisy utvářející nejefektivnější způsob argumentace na základě obecně přijímaných názorů. (Sloane, 2001).

¹⁰⁰ J. Kraus, *Rétorika v evropské kultuře i ve světě*. Praha, Karolinum, 2011, s. 90.

¹⁰¹ C. Perelman, L. Olbrechts-Tyteca, *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*. Notre Dame Ind, University of Notre Dame Press, 1969, s. 89-93.

Studiu pathosu Aristoteles věnoval celou část své *Rétoriky*. Vallières se pomocí svého politického pamfletu snaží nejčastěji vyvolat tři z Aristotelem studovaných emocí – hněv, stud a odvahu – jichž využívá pro získání adresátova konsenzu. Jeho snaha vzbudit v auditoriu pocit studu byla jasně viditelná na již zmíněné ukázce, zachycující jeho kritický pohled na Québečany. Dále ji můžeme sledovat na konci dvanáctého odstavce, kdy se Vallières obrací na jedince, kteří nečinně přihlížejí, jak buržoazní systém klame lid iluzí sociálního míru, čímž přispívají k uvěznění Frankokanad'anů v nevědomosti a diktatuře.

Nadcházející pasáž nám přiblíží, jak se Vallières snaží v adresátovi vyvolat odvahu:

Notre lutte est liée aux nombreuses **guerres du peuple** qui se développent aux quatre coins du monde contre l'ennemi commun : l'impérialisme américain. Notre combat à nous **Québécois**, à nous **francophones** d'Amérique, à nous nègres blancs, intéressent les autres peuples opprimés comme leurs combats à eux nous intéressent et nous concernent directement.¹⁰²

Ve svém popisu vlastností loci kvality se Pelerman především soustřeďuje na jejich schopnost vyzdvihovat jedinečnost. Unikátní charakter věci je podle něho velmi přitažlivý masám a mnohdy se díky této skutečnosti daří zpochybnit loci kvantity (spojené se zdravým rozumem a superioritou).¹⁰³ Předmětem jedinečnosti je v námi zvoleném úryvku národní charakter francouzského Québecu. Vallières adresáta pomocí konkrétních hodnot (Québecané, frankofonie) vyzývá, aby bojoval za jedinečnost a aby ji chránil před nebezpečným vlivem anglofonního imperialismu. Unikátnost québeckého národního charakteru v mysli Frankokanad'ana se tedy stává dalším Vallièresovým nástrojem, s jehož pomocí vyvolává v auditoriu kýžené emoce a získává si tak jeho souhlas.

Závěrečná část začíná oslovením Vallièresových přátel, stejně jako dopis samotný. Adresátovi je zde znovu připomínána nutnost boje proti kapitalistickému a imperiálnímu útlaku a důležitost québecké revoluce. Dělníci, studenti, mládež, revoluční intelektuálové a FLQ jsou zde spojeni ve skupinu, jejíž osud je úzce spjat s osudem odsouzeného

¹⁰² P. Vallières, *Nègres blancs d'Amérique*. Montréal, Parti Pris, 1969, s. 386.

¹⁰³ C. Perelman, L. Olbrechts-Tyteca, *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*. Notre Dame Ind, University of Notre Dame Press, 1969, s. 85-93.

Vallièrese. Autor zde hrdě prohlašuje, že namísto toho, aby jeho odsouzení zmařilo snahy o osvobození Frankokanad'anů, naopak přispělo k odstartování revolučního procesu:

Je tenais à vous saluer, aujourd'hui, en vous rappelant, une fois de plus, le sens profond de notre lutte et de nos sacrifices. Cela me paraît essentiel pour situer mon procès et son dénouement (provisoire) dans leur véritable perspective. Mon procès fut aussi le vôtre. Mon procès fut celui de la colère des exploités du Québec. Mon procès fut celui des travailleurs, des étudiants, des jeunes, des intellectuels révolutionnaires tout autant que celui du F.L.Q. et l'un de ses membres.¹⁰⁴

Jako jedna z dominantních jazykových složek, které slouží k získání adresátovy důvěry, zde figuruje **éthos**. Aristoteles ho ve své *Rétorice* popisuje jako jakousi textualizaci vlastního obrazu autora. V souvislosti s touto technikou používá Ruth Amossy ve svém díle název diskurzivní éthos.¹⁰⁵ Jeho vliv do značné míry umocňuje takzvaný předběžný éthos – autorova pozice v konkrétním sociálním prostředí společně s jeho kolektivním zpodobněním.¹⁰⁶ Právě Vallièresovo členství v FLQ, jeho uvěznění v New Yorku a jeho bezmezná oddanost québeckému osvobození stejně jako skupině vykořisťovaných Frankokanad'anů přispěly k obrazu, který si o něm Québečané vytvořili. Můžeme zde tedy hovořit o vzniku jakési diskurzivní autority, kterou autor vytváří z pozitivní percepce svých přívrženců a diskurzivního éthosu. Právě pomocí této rétorické manipulace si Vallières získává čtenářovu podporu, a je tím pádem o krok blíže získat ho na svou stranu v boji za nezávislost francouzské Kanady.

Naši analýzu Vallièresových argumentačních strategií završíme rozborem poslední pasáže textu:

NOUS VAINCRONS !

Ne regardons pas en arrière, mais fonçons en avant !

Vive le Québec libre !

Vive la révolution !

Vive le F.L.Q. !¹⁰⁷

¹⁰⁴ P. Vallières, *Nègres blancs d'Amérique*. Montréal, Parti Pris, 1969, s. 387.

¹⁰⁵ R. Amossy, *L'argumentation dans les discours : discours politique, littérature d'idées, fiction*. Paris, Nathan, 2000, s. 60-61.

¹⁰⁶ Obraz autora, který byl vytvořen adresátem, ještě před začátkem diskurzu. (Amossy, 2000).

¹⁰⁷ P. Vallières, *Ibid.*, s. 387.

Můžeme si všimnout, že text k závěru definitivně ztrácí svou povahu dopisu. Namísto rozloučení se zde totiž objevuje věta v majuskulích, které jí dodávají na důrazu, a tři sloganové pasáže. Jejich tvorbu pravděpodobně ovlivnil proslov Charlese de Gaulla v québeckém Montrealu, který proběhl rok před tím, než se Vallières rozhodl k *Bílým negrům Ameriky* přidat námi analyzovaný dopis. Těsně před koncem své řeči vyslovil francouzský prezident osudnou větu: „Ať žije svobodný Québec!“¹⁰⁸ Je tudíž velmi pravděpodobné, že se québecký revolucionář při psaní dopisu inspiroval právě tímto slavným výstupem.

V závěrečných Vallièresových sloganech hraje významnou roli rytmus. Cicero ve svém díle *De oratore* přikládá diskurzivní roli rytmu velký význam. Rytmus je podle něho jednou z podmínek pro získání obdivu a potlesku adresáta.¹⁰⁹ Důraz, který autor klade na rytmickou stránku sdělení, má zajistit jeho efektivitu. Další jeho funkcí je vštípení poselství do adresátovy paměti. Rytmičké uspořádání finální pasáže textu tedy můžeme považovat za poslední argumentační strategii, které Vallières v tomto krátkém dopise využil.

Autor *Bílých negrů Ameriky* nikdy nezapomíná udržovat se svým publikem kontakt a apelovat na jeho emoce. A protože postrádá výhody řečníka, který má možnost oslovovat své publikum osobně, snaží se diskurz podřídít všem možným přesvědčovacími technikám a nezakládá své dílo na pouhých faktech. Jelikož se Vallières v mládí věnoval studiu klasické filosofie, není divu, že využívané argumentační strategie mají převážně antický základ.

Vallières měl jasnou představu o svém publiku. Proto svůj diskurz uzpůsobil nikoli lidem z prosperující země, ale lidem nespokojeným s ekonomickými podmínkami a toužícím po změně. Opomeneme-li spornost mnoha Vallièresových tvrzení – především těch historických – jsme nuceni přiznat, že jeho dílo, stejně jako námi analyzovaný text, měly velký vliv na tehdejší québeckou společnost. Jejich hodnota spočívá především v době, kdy byly vydány, kdy kniha *Bílí negři Ameriky* představovala v očích québeckého revolučního hnutí a samotných Québečanů impulz, kterého se po dlouhou dobu dovolávali.

¹⁰⁸ J. M. Bumsted, *The Peoples of Canada: A Post-Confederation History*. Don Mills, Ont, Oxford University Press, 2008, s. 415.

¹⁰⁹ M. T. Cicero, *De oratore*. Cambridge (MA), Harvard University Press, 1942, s. 43.

Závěr

Cílem této práce bylo provést analýzu fenoménu *bílého negra Ameriky* – poprvé definovaného québeckým revolucionářem Pierrem Vallièresem – a nahlédnout na něj z historického, sociologického a politologického hlediska. Dalším úkolem práce bylo analyzovat argumentační strategie, kterých Pierre Vallières využívá ve svém díle *Bílí negři Ameriky*.

Bílými negry Ameriky Vallières ve svém politickém pamfletu označuje generace kolonizovaných francouzských Kanadčanů. Skrze toto rasové metaforické pojmenování spojuje situaci afrických Američanů s frankofonními Kanadčany.

V kapitole zabývající se historickým vývojem francouzské Kanady shrnujeme, jak se québecká společnost postupně měnila. V sedmnáctém století započalo období Nové Francie, francouzské koloniální nadvlády a seigneurálního systému. Tehdejší převážně rolnická společnost podléhala autoritě francouzských královských úředníků a armády. Velký vliv na ni měla také římskokatolická církev, která kontrolovala systém vzdělání a zdravotní péče. Tato historická etapa byla moderními nacionalisty mnohdy idealizována. Po skončení druhé světové války ji začali nazývat „zlatým věkem“.

Dobytí Nové Francie Brity roku 1763, tzv. *Conquest*, se pro francouzské Kanadčany stalo historickým mezníkem a symbolem počátku národního útlaku. Tato historická etapa byla charakteristická rozrůstajícím se politickým vlivem anglofonní populace a nástupem britské kolonizace. Přestože nepřinesla žádné zásadní socio-ekonomické změny, je důležité nepodceňovat její vliv na identitu Frankokanadčanů žijících v období „Klidné revoluce“. Tehdy bylo dobytí Nové Francie interpretováno jako základ sociální a ekonomické podřadnosti Québeku. *Conquestu* byl přisuzován jak úpadek buržoazie, tak jistá idealizace a rozvoj venkovského života. Francouzští Kanadčané nabyli přesvědčení, že to byli právě Britové, kdo znemožnil tehdejší většinově frankofonní populaci založit vlastní nezávislý stát.

Příchod industriálního kapitalismu devatenáctého století a vznik silných ekonomických vazeb na Spojené státy americké značně poznamenaly nejen charakter québecké ekonomiky, ale také povahu samotných Québečanů. Konfederace a vytvoření centrální ottawské autority představovaly v jejich očích nutné zlo a utvrzení anglofonní nadvlády. Avšak mezi hlavní faktory, které znemožňovaly emancipaci francouzské

Kanady, patřily především zastaralé klerikální metody vzdělávání, politická nestabilita provincie a industrializační dluh.

K tomu je třeba připomenout, že anglofonní nadvláda nebyla zdaleka jediným důvodem, proč se Québecu dlouhodobě nedařilo osamostatnit se. Avšak francouzská Kanada viděla (a možná stále vidí) v anglofonní elitě jasného viníka. V padesátých a šedesátých letech dvacátého století se na dobu Nové Francie a na to, co po ní následovalo, pohlíželo v jasně kontrastním světle. Není tedy divu, že québecký spisovatel a revolucionář Pierre Vallières se ve svých dílech často odvolával na francouzské hodnoty a idealizoval období „francouzského Québecu“. Naopak období anglikanizace a moc, kterou získávali angličtí a později američtí obchodníci, do značné míry zveličoval, a využíval tak tradiční nenávisti frankofonních Québečanů k anglické kultuře.

Máme-li zhodnotit Vallièresův fenomén ze sociologického hlediska, musíme se zaměřit zejména na pocit politické a ekonomické podřadnosti, který hrál v mysli francouzských Kanadůvův zásadní roli. Hlavní vliv na šíření povědomí o subordinaci měla katolická církev a represivní režim québeckého premiéra Maurice Duplessise. Pozdější industrializace vyvolala ve většinově rurální společnosti pocit nejistoty. Pravomoci transformované společnosti značně ovlivňovala velká zahraniční buržoazie a neoburžoazie, které převzaly kontrolu nad většinou finančních institucí. Z tohoto důvodu Vallières napadal právě tento typ stratifikace a závislost na americké ekonomice, které frustrovaly většinu québecké nižší střední třídy.

Ve dvacátém století existovaly tři zásadní politické tendence, které ovlivnily québeckou situaci šedesátých let. Doba Velké deprese s sebou přinesla socialistické a marxistické myšlenky spolu s obnoveným québeckým nacionalismem a posílením levicových stran a odborů. Pozdější vláda Maurice Duplessise („Velká temnota“) se naopak vyznačovala represivní politikou vůči labouristům a komunistům a upřednostňovala rurální vývoj na úkor urbanismu. Většina frankokanadské společnosti toto období zpětně odsoudila. Jistým kontrastem se v šedesátých letech stal přístup liberálů, kteří propagovali demokracii, znárodnění hlavních průmyslových odvětví a regulace týkající se odborů. „Klidná revoluce“ šedesátých let započala transformaci společnosti a dovršila proces sekularizace. Nicméně velká část populace stále uznávala křesťanské hodnoty a ke změnám se stavěla rezervovaně. Vláda Jeana Lesage dala prostor mnoha ekonomickým a sociálním reformám. Federální vláda začala začleňovat frankofonní liberály do ottawského parlamentu.

Navzdory změnám, které se týkaly vlivu frankofonních politiků v rámci konfederace, musíme konstatovat, že u sociální a ekonomické situace *bílých negrů Ameriky* nedošlo k výrazné změně. Část nižší společenské vrstvy naopak na angažovanost dříve radikálních politiků ve federální vládě nahlížela kriticky, jak tvrdí Vallières ve svých *Bílých negrech Ameriky*.

Hovoříme-li tedy o fenoménu *bílých negrů Ameriky*, pojednáváme o dlouhodobě kolonizované frankofonní québecké společnosti sužované pocitem nejistoty a méněcennosti, která se upíná k francouzským a křesťanským hodnotám a nově nalezeným socialistickým ideálům. Jednalo se o společnost, která sice v šedesátých letech prošla značnou transformací, avšak naprosto se vymanit z dřívějších zvyklostí se jí nedařilo. Přestože jako hlavní překážku v cestě za emancipací viděli Frankokanaďané anglo-americký imperialismus, jejich dlouhodobou snahu získat rovnoprávné místo vedle anglofonní populace mařila především politická nestabilita, rozpolcenost a zaostalý charakter provincie spolu s drtivými finančními následky období industrializace, z nichž pramenila závislost na americké ekonomice.

V neposlední řadě jsme v této práci analyzovali argumentační strategie v díle Pierra Vallièresa. V námi zvoleném úryvku *Bílých negrů Ameriky* se terčem autorovy kritiky stává angloamerický kapitalismus a imperialismus. Vallières zde shrnuje teze, pomocí kterých se snaží frankofonní Québecany přesvědčit o zhoubné podstatě imperialismu a kapitalismu a přimět je, aby se přidali k revolučnímu hnutí za nezávislost provincie. Hlavním argumentačním komponentem je konstrukce auditoria v podobě frankofonních Kanadánů. Čtenářův konsenzus (*adherence*) si autor získává pomocí několika argumentačních strategií, jako je zajištění duševního kontaktu s publikem pomocí shodného sociálního původu. V rámci „strategie zdání“ pak cíleně využívá osobních zájmen k vytvoření dvojí diskurzivní identity. Pomocí abstraktních a konkrétních hodnot si přisvojuje čtenářův souhlas (*agreement*). Značný význam zde hrají klasické argumentační techniky jako například *pathos* (vyvolání emocí), *ethos* (textualizace autorova obrazu) či rytmus. Součástí diskurzu tvoří symbolika Nové Francie, která se do textu promítá skrze výčet francouzských hodnot, které autor propaguje jako hodnoty québecké.

Povaha Vallièresových persvazivních technik nám prozrazuje, že autor si byl dobře vědom charakteru tehdejší québecké frankofonní společnosti. Byl seznámen s důvody

nespokojenosti Frankokanad'anů a s hořkostí, kterou pocí'tovali vůči americkému monopolu. Přestože jeho dílu chyběla faktická přesnost a akademická odbornost, adresáty si získal pochopením jejich situace a schopností vyvolat v nich silné emoce. Z tohoto důvodu, stejně jako díky příhodnému načasování, se z *Bílých negrů Ameriky* stalo jedno z nejdůležitějších a nejvlivnějších děl revolučního období, kterému se podařilo vystihnout fenomén tehdejší doby.

Resumé

Resumé v češtině

Tato práce popisuje fenomén *bilého negra Ameriky*, který jako první definoval québecký revolucionář, esejista a žurnalista Pierre Vallières ve svém díle *Bílí negři Ameriky*. V analýze fenoménu je třeba dbát na tři základní aspekty: historický, sociologický a politologický. Práce zároveň analyzuje argumentační strategie užití v úryvku *Bílých negrů Ameriky*.

První část práce mapuje historický vývoj Québecu. Nejprve se zabývá preindustriálním obdobím Nové Francie, které bylo québeckými nacionalisty později označováno za „zlatý věk“. Tehdejší většinově venkovská společnost podléhala seigneurialnímu systému. Mezi nejvýše postavené společenské skupiny patřili francouzští královští úředníci, armádní důstojníci a církve.

Anglie, která zvítězila nad Francií v sedmileté válce, se roku 1763 zmocnila francouzské Kanady a započala tak doba anglikanizace. Britská kolonizace se pro Frankokanadany stala symbolem národního útlu. Ambiciózní anglické společnosti postupně vytlačovaly frankofonní obchodníky. Industrializace přelomu osmnáctého a devatenáctého století ovlivnila polarizaci společnosti a vznik středisek chudoby. V devatenáctém století převzala církev plnou kontrolu nad vzdělávacím systémem. Další změnu, kterou toto období přineslo, byl zrod québeckého nacionalismu. Za účelem potlačit nežádoucí emancipační hnutí dal britský parlament spojit doposud rozdělenou Horní a Dolní Kanadu. Spojená Kanada byla rozdělena na dvě části – západní a východní – jejichž hlavním městem se roku 1865 stala Ottawa.

Roku 1867 vzniklo Dominion Kanada. Po vyhlášení konfederace byla do značné míry omezena québecká autonomie. Na rozdíl od Québecu byla v rámci konfederace jediným úředním jazykem angličtina. Příchod industriálního kapitalismu a utužení ekonomických vztahů mezi Kanadou a USA silně poznamenaly québeckou společnost. Na formování nového Québecu měla vliv aliance mezi římskokatolickou církví, buržoazií a průmyslníky. Anglofonní populace, jež se ve dvacátém století rozrůstala, zapříčinila menšinový status francouzských Kanadánů. Dobu Velké deprese a sekularizaci třicátých let následovalo střídající se funkční období konzervativců a liberálů. Šedesátá léta s sebou přinesla „Klidnou revoluci“ a reformní vládu Jeana Lesage usilující o modernizaci

Québeku. V témže čase se zrodilo militantní revoluční hnutí Fronta za Osvobození Québecu, v jejímž čele se Pierre Vallières pokoušel se svými spojenci vyřešit québeckou otázku a vytvořit samostatný Québec.

Druhá část práce se zabývá životem jedné z klíčových postav québeckého revolučního hnutí dvacátého století Pierra Vallièresa a jeho dílem *Bílí negři Ameriky*. Pierre Vallières byl původem z nižší společenské třídy. Kvůli nedostatku financí musel v mládí nejdříve přerušit svá studia a věnovat se práci v kanceláři, nebo v továrně. Jako žurnalista přispíval zejména do politických deníků jako například *Cité libre*. Později se začal profilovat jako revoluční aktivista. Svou kritiku kapitalismu a kolonizace Québecu šířil skrze revue *Révolution québécoise*. Organizace demonstrací a bombových útoků vyústily roku 1966 ve Vallièresovo zatčení. Jeho zmanipulovaný soudní proces vzbudil v Québecu silné pohoršení a odstartoval ozbrojené revoluční hnutí. Přestože v sedmdesátých letech Pierre Vallières upustil od své radikální ideologie, zůstává dodnes jednou z hlavních postav québeckého boje za nezávislost.

Dílo *Bílí negři Ameriky*, které bylo později označováno za bibli revolucionářů, Vallières napsal během svého pobytu v newyorské věznici roku 1966. Jedná se o politický pamflet, který mapuje vývoj ekonomicky vykořisťované québecké společnosti, kritizuje kapitalistický systém spolu s angloamerickým imperialismem a pokouší se přimět francouzské Kanadany, aby se aktivně podíleli na boji za nezávislost Québecu. Název pamfletu vytváří spojitost mezi společenským a ekonomickým postavením Afroameričanů a Frankokanadánů. Tato kontroverzní analogie vzbudila zájem Spojených států amerických o québeckou otázku. Odhlédneme-li od literárních a faktických nedostatků, jsme nuceni uznat, že se vzhledem ke stylu a době vydání jedná o mimořádné dílo.

Třetí kapitola se věnuje fenoménu *bílého negra Ameriky*. Nejprve pojem definujeme a poté se zaměřujeme na jeho sociologický a politologický rozbor. *Bílé negry Ameriky* zde představují generace kolonizovaných francouzských Kanadánů, jejichž ekonomickou a sociální situaci Vallières přirovnává k situaci afrických Američanů. V době „Velké temnoty“ Duplessisova vláda společně s církví rozšiřovaly v québecké společnosti pocit studu a podřadnosti. Po tomto období následovala doba industrializace a rurálního exodu, které vyvolaly na québeckém venkově vlnu nezaměstnanosti a s ní spojenou životní nejistotu. Montrealu dominovala menšinová anglofonní populace. Socioekonomická nerovnost spolu se zásahy federace do jurisdikce provincie přispěly

k nevraživosti frankofonních Kanad'anů vůči anglofonní elitě. Ekonomické a politické samostatnosti québecké pracující třídy částečně zabraňovala velká zahraniční buržoazie a neoburžoazie a jejich kontrola nad veškerými finančními institucemi.

Druhá podkapitola se zabývá politickými strategiemi, které ovlivnily québeckou situaci šedesátých let. Společně s tendencí k sekularizaci společnosti do provincie začaly pronikat myšlenky spojené se sociální demokracií. Politika premiéra Québeku Maurice Duplessise se v období před druhou světovou válkou pokoušela vypořádat se s radikalizovanou společností, nastupujícím nacionalismem, levicovými stranami a dalšími překážkami z doby Velké deprese. Duplessisova represivní politika vůči komunistům a způsob, jakým zanedbal rozvoj městské výstavby a urbanismu, se dodnes setkávají se silnou kritikou. V šedesátých letech liberální vláda Jeana Lesage prosadila znárodnění hlavních průmyslových odvětví a regulaci týkající se odborů. Nastalo období „Klidné revoluce“ a modernizace Québeku.

Poslední kapitola analyzuje argumentační strategie v díle *Bílí negři Ameriky*. Nejprve se zabýváme rétorikou a její souvislostí s argumentací. Následně se věnujeme konkrétnímu úryvku Vallièresova díla a jeho argumentačním technikám. V souvislosti se členěním se Vallièresův dopis řídí klasickými rétorickými zásadami. Hlavní roli v tvorbě argumentace hraje auditorium (Frankokanad'ané), které se autor snaží přesvědčit o svých postulátech. Hlavní propagované teze se týkají zhoubného charakteru kapitalistického systému a angloamerického imperialismu. Vallières čtenáře přesvědčuje o nutnosti násilného převratu pro osvobození québeckých *bílých negrů*. Mezi klasické persvazivní techniky, které zde autor využívá, patří například *captatio benevolentiae*, *éthos* a *pathos*. Čtenářův konsenzus si pak získává pomocí duševního kontaktu s auditoriem, či využitím „strategie zdání“, která využívá dvojí diskurzivní identitu. Pomocí užívaného systému hodnot si pak zajišťuje čtenářův souhlas (*agreement*).

Pierre Vallières prostřednictvím fenoménu *bílého negra Ameriky* vystihl charakter a emocionální rozpoložení společnosti francouzského Québeku padesátých a šedesátých let. Díky svým znalostem québecké společnosti a jejích hodnot dokázal vyburcovat mnoho Frankokanad'anů žijící v letargii. Jeho dílo *Bílí negři Ameriky* se tak navzdory faktickým nepřesnostem a literárním nedostatkům stalo jedním z nejdůležitějších dobových revolučních děl, které vzbudilo silné emoce i za hranicemi autorovy rodné provincie.

Resumé ve francouzštině

Ce travail décrit le phénomène du « négre blanc d'Amérique » qui était défini pour la première fois par Pierre Vallières – révolutionnaire, essayiste et journaliste québécois – dans son œuvre *Nègres blancs d'Amérique*. Dans notre analyse, il fallait prendre en considération trois aspects essentiels : historique, sociologique et politique. Le mémoire analyse également les stratégies argumentatives présentes dans un extrait des *Nègres blancs d'Amérique*.

La première partie du travail suit le développement historique du Québec. Premièrement, on parle de l'époque préindustrielle de la Nouvelle France que les nationalistes québécois ont appelé « l'âge d'or ». La société de ce temps-là était formée d'une majorité rurale soumise au régime seigneurial. Les fonctionnaires du roi français, les officiers et l'Église catholique représentaient les groupes sociaux dirigeants.

En 1763, la Grande Bretagne, le vainqueur de la guerre de Sept Ans, s'est emparée de la Nouvelle France. Il s'agissait du début de l'anglicisation. En effet, la colonisation britannique est devenue pour les Canadiens français le symbole de l'oppression nationale. De plus, avec le temps, les compagnies anglaises ambitieuses repoussaient les commerçants français. Vers la fin du dix-huitième siècle, l'industrialisation a influencé la division de la société et un taux de pauvreté très élevé. Au dix-neuvième siècle, l'Église a assumé le contrôle du système éducatif. En outre, le nationalisme québécois est né. En 1840, dans le but d'opprimer un mouvement d'émancipation indésirable, le gouvernement impérial a ordonné de réunir le Bas-Canada et le Haut-Canada pour que la population française devienne minoritaire. Le Canada-Uni a été divisé en deux parties – le Canada-Est et le Canada-Ouest – dont Ottawa est devenue la capitale en 1865.

En 1867, le Canada a acquis le statut de dominium. Par la déclaration de la confédération, l'autonomie québécoise était réduite dans une large mesure. Contrairement au Québec, la seule langue officielle de la confédération était l'anglais. L'arrivée du capitalisme industriel et le renforcement des relations économiques entre le Canada et les États-Unis ont profondément marqué la société québécoise. Une nouvelle alliance entre l'Église catholique, la bourgeoisie et les industriels a influencé considérablement la formation du nouveau Québec. La population anglophone croissante durant le vingtième siècle a causé le statut minoritaire des Canadiens français. La Grande dépression et la sécularisation des années trente ont été suivies par une période de gouvernements

conservateurs et libéraux. En ce qui concerne les années soixante, il y avait la Révolution tranquille et le gouvernement libéral réformateur de Jean Lesage qui a entrepris la modernisation du Québec. En même temps, le mouvement militant révolutionnaire le Front de libération du Québec est né. Ce mouvement essayait de résoudre la question du Québec et d'établir l'indépendance politique québécoise.

La deuxième partie du travail est consacrée à la vie d'une figure marquante du mouvement indépendantiste québécois du vingtième siècle, Pierre Vallières, et à son œuvre intitulée *Nègres blancs d'Amérique*. Pierre Vallières provenait de la classe moyenne inférieure. Faute de finances, il devait interrompre ses études plus d'une fois et commencer à travailler dans un bureau ou à l'usine. Quant à sa carrière de journaliste, il contribuait avant tout aux journaux politiques comme *Cité libre*. Plus tard, il a adopté une nouvelle image de militant révolutionnaire. Il lançait sa critique du capitalisme et de la colonisation du Québec dans la revue *Révolution québécoise*. En 1966, sa participation aux manifestations et à certaines attaques à la bombe a abouti à son arrestation. Son procès, dans une large mesure manipulé par le pouvoir, a fait scandale au Québec et il a accéléré le mouvement indépendantiste. Malgré la transformation de son idéologie radicale dans les années soixante-dix, Pierre Vallières reste une figure marquante de la lutte indépendantiste québécoise.

Vallières a écrit le livre *Nègres blancs d'Amérique*, parfois nommé « la bible des révolutionnaires », pendant son séjour dans la prison de New York en 1966. Il s'agit d'un pamphlet politique qui suit le développement de la société québécoise et son exploitation économique par l'impérialisme anglo-américain. L'œuvre critique également le système capitaliste et s'efforce de pousser les Canadiens français à prendre part à la lutte indépendantiste. Le titre du établit un parallèle entre la condition sociale et économique des Afro-Américains et celle des Québécois. Grâce à cette analogie controversée, la question du Québec a éveillé l'attention des États-Unis. Malgré de nombreux défauts littéraires et factuels, nous sommes obligés d'admettre qu'il s'agit d'une œuvre exceptionnelle, grâce à son style et à la date de sa création.

La troisième partie du travail traite le concept de « nègre blanc ». Premièrement, nous définissons le terme. Ensuite, nous analysons l'aspect sociologique et politique du phénomène. Les « nègres blancs » sont présentés comme des générations de Québécois colonisés dont la condition économique et sociale est comparée à celle des Afro-Américains. Durant la période de la Grande Noirceur, le gouvernement de Maurice

Duplessis et l'Église catholique diffusaient un sentiment d'infériorité et de honte parmi la communauté francophone. À cause de l'industrialisation et de l'exode rural, une vague de chômage était créée qui a causé un sentiment d'incertitude vitale. Montréal était dominé par la minorité anglophone. En raison des inégalités socio-économiques et de l'ingérence fédérale dans la juridiction provinciale, les Québécois francophones se tournaient contre l'élite anglophone. L'émancipation économique et politique de la classe travailleuse était partiellement empêchée par la grande bourgeoisie étrangère et la néo-bourgeoisie qui contrôlaient la majorité des institutions financières.

Le deuxième sous-chapitre parle des stratégies politiques qui ont influencé la question québécoise des années soixante. Accompagnées par la tendance à la sécularisation de la société, les idées socio-démocrates étaient introduites dans la province. Avant la Seconde guerre mondiale, la politique du premier ministre québécois Maurice Duplessis a essayé de faire face à la société radicalisée, au nationalisme émergent, aux partis de gauche et aux autres difficultés héritées de la Grande Dépression. Sa politique répressive envers les communistes et sa négligence du secteur urbain sont critiquées jusqu'à nos jours. Dans les années soixante, le gouvernement libéral de Jean Lesage a imposé la nationalisation à la majeure partie du secteur industriel et un règlement plus strict du système syndical. Il s'agissait de la Révolution tranquille et de la modernisation du Québec.

La dernière partie analyse les stratégies argumentatives présentes dans *Nègres blancs d'Amérique*. D'abord, nous traitons la rhétorique et son rapport avec l'argumentation. Après, nous abordons un extrait de l'œuvre de Pierre Vallières et ses techniques d'argumentation. Quant à la division, la lettre de Pierre Vallières respecte les règles de la rhétorique classique. Ce qui joue le rôle principal, c'est l'auditoire (les Canadiens français) que l'auteur essaie de convaincre au sujet de ses postulats. Les thèses principales concernent « le maudit système » capitaliste et l'impérialisme anglo-américain. Vallières persuade le lecteur de la nécessité d'une révolution violente pour libérer « les nègres blancs du Québec ». Nous y trouvons toutes les techniques classiques de la persuasion, telles la *captatio benevolentiae*, l'éthos ou le pathos. L'adhérence du lecteur est acquise par le contact intellectuel avec l'auditoire ou par « la stratégie de paraître » qui utilise une double identité discursive. Grâce au système de valeur présent, l'auteur acquiert l'accord du lecteur.

Créant le concept de « nègre blanc d'Amérique », Pierre Vallières saisit le caractère et l'état émotionnel de la société du Québec français des années cinquante et soixante. Grâce à sa connaissance de la société de ce temps-là et de ses valeurs, il était capable de forcer un grand nombre des Canadiens français à sortir de la léthargie. Malgré les imprécisions factuelles et des défauts littéraires, *Nègres blancs d'Amérique* sont devenus l'une des œuvres les plus importantes de l'époque révolutionnaire et ils ont suscité de fortes émotions bien au-delà des frontières québécoises.

Použitá literatura

Primární literatura

Monografie

VALLIÈRES, Pierre. *Nègres blancs d'Amérique*. Montréal : Parti Pris, 1969.

VALLIÈRES, Pierre. *L'urgence de choisir*. Montréal : Parti Pris, 1971.

VALLIÈRES, Pierre. *White Niggers of America*. New York: Monthly Review Press, 1971.

VALLIÈRES, Pierre. *Nègres blancs d'Amérique*. Montréal : TYPO, 1994.

Sekundární literatura

Monografie

ADEISHVILI, Kristina. *L'analyse du discours politique : Identités nationales. Argumentation. Implicite*. Saarbrücken : Éditions universitaires européennes, 2016.

AMOSSY, Ruth. *L'argumentation dans les discours : discours politique, littérature d'idées, fiction*. Paris : Nathan, 2000.

ARISTOTELES. *Rétorika-Poetika*. Přeložil Antonín Kříž. 2. vydání. Praha: Rezek, 1999.

BUMSTED, J. M. *The Peoples of Canada: A Post-Confederation History*. Don Mills, Ont: Oxford University Press, 2008.

CICERO, Marcus Tullius. *De oratore*. Cambridge (MA): Harvard University Press, 1942.

FOX, Paul W., WHITE, Graham. *Politics: Canada*. Toronto: McGraw-Hill Ryerson, 1991.

HAMELIN, Jean, PROVENCHER, Jean. *Brève histoire du Québec*. Montréal : Boréal Express, 1987.

KRAUS, Jiří. *Rétorika v evropské kultuře i ve světě*. 2. vydání. Praha: Karolinum, 2011.

LACOURSIÈRES, Jacques, PHILPOT, Robin. *A People's History of Quebec*. Montréal : Septentrion, 1992.

LINTEAU, Paul-André, DUROCHER, René, ROBERT, Jean-Claude. *Histoire du Québec contemporain : De la Confédération à la crise (1867-1929)*. Montréal : Boréal, 1989.

MANN, Susan. *The dream of nation: A Social and Intellectual History of Quebec*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2002.

MCROBERTS, Kenneth, POSGATE, Dale. *Quebec: Social Change and Political Crisis*. Toronto: McClelland and Stewart Limited, 1980.

NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2000.

PERELMAN, Chaïm, OLBRECHTS-TYTECA, Lucie. *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*. Translated by John Wilkinson and Purcell Weaver. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1969.

Pravidla českého pravopisu. Školní vydání. Praha: Pansofia, 1993.

REGUSH, Nicholas M. *Pierre Vallières: The Revolutionary Process In Quebec*. New York: The Dial Press, 1973.

RIOUX, Marcel. *La question du Québec*. Montréal : Parti Pris, 1978.

ROVNÁ, Lenka, JINDRA, Miroslav. *Dějiny Kanady*. 2. doplněné vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012.

SAMSON-LEGAULT, Daniel. *Dissident : Pierre Vallières (1938-1998) : au-delà de Nègres blancs d'Amérique*. Montréal: Québec Amérique, 2018.

SLOANE, Thomas O. *Encyclopedia of rhetoric*. Oxford New York: Oxford University Press, 2001.

YOUNG, Brian, DICKINSON, John A. *Short History of Quebec: A Socio-Economic Perspective*. Mississauga: Copp Clark Pitman Ltd., 1988.

Akademické práce

ANTAYA, Felipe. *Pierre Vallières ou le danger d'occulter le passé*. Université du Québec à Trois-Rivières, 2011.

TANGUAY, Anne-Lynne. *Littérature et idéologie dans Nègres blancs d'Amérique de Pierre Vallières et Portrait du colonisé d'Albert Memmi*. Université de Sherbrooke, 1981.

Odborné články

BEAUDET, Pierre. Confederation and class struggle: A history of resistance in Quebec from British conquest to the 2012 student strikes and beyond. *The Monitor*, May/June 2017 issue, vol. 24, no. 1, s. 38-42.

FABRE, Gérard. Return to Analogy: Quebecers and African Americans in Pierre Vallières's *White Niggers of America*. *Québec Studies*, December 2016, vol. 62, s. 47-70.

Elektronické zdroje

ANDOKOVÁ, Marcela. The role of *captatio benevolentiae* in the interaction between the speaker and his audience in Antiquity and today. *Systasis* [online]. 29 January 2016, no. 29 [cit. 2019-04-10]. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/312627709_The_role_of_captatio_benevolentiae_in_the_interaction_between_the_speaker_and_his_audience_in_Antiquity_and_today

Dialektika. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Vladimír Čechák, 10. 12. 2017, poslední revize 11.12. 2017 [cit. 2019-04-01]. Dostupné z:

<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Dialektika>

Laissez-faire. In: *Cambridge English Dictionary* [online]. Dictionary.cambridge.org. [cit. 2019-03-25]. Dostupné z:

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/laissez-faire>

Neocapitalism. In: *Oxford Dictionaries* [online]. Oxford University Press. [cit. 2019-03-25]. Dostupné z: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/neocapitalism>

Welfare state. In: *Cambridge English Dictionary* [online]. Dictionary.cambridge.org. [cit. 2019-03-25]. Dostupné z:

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/welfare-state>

Přiloha

Vallièrèsùv dopis (*Lettre aux militants*)

Montréal, 29 avril 1968

Chers amis et camarades,

Sachez d'abord que je me porte à merveille et que ma condamnation à l'emprisonnement à perpétuité n'a nullement affecté ma détermination de me battre jusqu'au bout et partout, même en prison, pour la libération des nègres blancs du Québec.

Tout ce que je souhaite, en ce moment, c'est que mon procès et ma condamnation vous fassent prendre conscience encore davantage de l'arbitraire du maudit système qui nous opprime et vous raffermissent dans vos convictions et dans votre action.

Ce fut une victoire très importante pour le F.L.Q. et pour la révolution québécoise que d'avoir acculé la Couronne et le Tribunal à politiser eux-mêmes mon procès, au-delà de toute espérance. En m'imposant ce procès pour meurtre, l'Ordre établi s'est démasqué lui-même et a été forcé de révéler au peuple son vrai visage – celui de la dictature et de l'arbitraire.

Maintenant, il importe d'exploiter au maximum cet événement historique pour démontrer aux masses exploitées le caractère foncièrement arbitraire des Lois bourgeoises que l'appareil judiciaire, avec la police et l'armée, a pour fonction de faire servir à la défense, au maintien et à la promotion des seuls intérêts politiques et économiques, des seuls privilèges de la classe dirigeante, de la classe capitaliste, inféodée au colonialisme et à l'impérialisme anglo-américain.

Vous ne devez pas demeurer stupéfiés ou écrasés par la sentence très lourde que le juge Leduc a eu la bienveillance éminemment chrétienne et bourgeoise de m'accorder au terme de ce long procès politique. (L'Ordre établi ne doit pas se sentir bien solide en 1968 pour traiter avec autant de sévérité et d'honneur ma minuscule personne !)

Vous ne devez pas non plus vous contenter de crier votre révolte, votre indignation ou votre nausée. Vous devez agir. Et agir vite.

Le temps des récriminations en famille autour d'une table chargée de bouteilles de bière est révolu. C'est dans la rue et dans l'action que les combats se perdent ou se gagnent. Et nous devons gagner ! Il y va de notre liberté, de notre dignité, de notre existence même. Allons-nous, toute notre vie, nous résigner en pratique à l'esclavage

(noir ou rose) et à l'humiliation, tout en gueulant, à temps perdu, notre opposition au système ?

Pour nous libérer complètement de l'esclavage auquel le système actuel nous accule, nous devons d'abord cesser d'être les esclaves de nos peurs, de nos lâchetés, de nos hésitations et de nos petites habitudes de résignés ou d'engourdis. Il est temps de faire le saut et d'embarquer à fond dans la lutte.

Ça ne sert à rien de brailler sur le sort fait par les colonisateurs et les gardes-chiourmes locaux aux prisonniers politiques québécois si l'on n'est pas prêt soi-même à se battre comme ils l'ont fait – et comme ils le feront à nouveau, une fois libérés des geôles de l'oppression et du mépris.

Vous me direz peut-être que j'exagère et que je plane dans l'absolu, sans tenir compte des réalités quotidiennes où chaque individu se trouve plus ou moins empêtré, nécessairement. En fait, je connais très bien tout cela... et le reste. Mais il faut tout de même faire face aux questions et aux réponses fondamentales, faire face également aux tâches que commandent ces questions et ces réponses, que vous connaissez aussi bien que moi.

Notre libération est un problème essentiellement pratique. Et c'est par la pratique, par l'action, qu'il sera résolu. Les théories et les discours ne valent que dans la mesure où ils éclairent et stimulent l'action. Dans l'action, sans la pratique, ils sonnent creux et ne produisent rien.

C'est à vous qu'il appartient de définir et de réaliser l'action qui, dans le milieu où vous travaillez, est la plus susceptible d'accélérer le processus de notre décolonisation et de notre émancipation en tant que peuple et que classe opprimée. Je compte sur vous, mes camarades en prison comptent sur vous, pour que cette action ne soit jamais échangée ou abandonnée au profit d'un quelconque confort d'emprunt, d'une promesse illusoire de victoire sans combat ou encore d'une non-violence inefficace et trop souvent complice de l'oppression et de l'exploitation de l'homme par l'homme. Même si la violence est un phénomène détestable en soi, il n'en demeure pas moins vrai que, pour les exploités et les colonisés que nous sommes, la liberté se trouve au bout des fusils. La soi-disant « paix sociale » que la bourgeoisie veut nous imposer à coups de matraques est elle-même une violence permanente exercée contre notre liberté et notre droit de remettre en question l'Ordre capitaliste et colonial, de le détruire et de le remplacer par un autre, plus conforme à nos aspirations, plus digne de l'homme. Ceux qui se font les complices de cette fausse

paix contribuent au maintien de la dictature, au renforcement des illusions « démocratiques », et retardent le développement d'une conscience de classe révolutionnaire chez les masses exploitées.

Nous ne pourrons réellement « bâtir la paix » que le jour où la violence révolutionnaire, armée et consciente, contrera celle que les capitalistes, colonialistes et impérialistes, que les exploités du peuple exercent quotidiennement contre les travailleurs, contre les étudiants, contre les jeunes, contre les intellectuels progressistes, contre 90% de la population du Québec. Quand le système actuel sera détruit nous bâtirons ensemble la paix, en même temps que la fraternité et la justice. Mais pour atteindre cet objectif, nous devons d'abord bâtir ensemble un mouvement révolutionnaire et une armée du peuple. Nous devons d'abord organiser ensemble une violence, une force, capable de nous libérer tous des multiples formes d'esclavage, de domination et d'aliénation qui nous asservissent collectivement et individuellement depuis le berceau. Nous deviendrons libres dans la mesure où, ensemble, nous aurons le courage de nous donner les armes de notre libération et de nous battre pour vaincre. Nous pourrons bâtir la paix, l'égalité, la fraternité et la justice dans la mesure où, ensemble, nous saurons gagner la guerre que nous impose notre condition de nègres blancs. Il nous faut gagner la guerre, et non pas seulement une bataille par-ci par-là, tous les cinquante ans.

Nous ne sommes pas seuls à lutter pour conquérir notre liberté. Loin de là ! Notre lutte est liée aux nombreuses guerres du peuple qui se développent aux quatre coins du monde contre l'ennemi commun : l'impérialisme américain. Notre combat à nous Québécois, à nous francophones d'Amérique, à nous nègres blancs, intéressent les autres peuples opprimés comme leurs combats à eux nous intéressent et nous concernent directement. Nous sommes tous solidaires et responsables les uns des autres. Aucun de nous, sans trahir ses frères, ne peut se dispenser des tâches qu'impose à l'échelle planétaire la construction d'un monde plus humain. Le désengagement est toujours une forme de collaboration avec l'ennemi. Le neutralisme n'existe nulle part.

Chers amis et camarades, ces paroles ne sont pas nouvelles et d'autres révolutionnaires, beaucoup plus qualifiés que moi, les ont criées un peu partout dans le monde. Certains, en fait les meilleurs d'entre nous, ont payé de leur vie la mise en pratique de ces vérités élémentaires.

Je tenais à vous saluer, aujourd'hui, en vous rappelant, une fois de plus, le sens profond de notre lutte et de nos sacrifices. Cela me paraît essentiel pour situer mon procès

et son dénouement (provisoire) dans leur véritable perspective. Mon procès fut aussi le vôtre. Mon procès fut celui de la colère des exploités du Québec. Mon procès fut celui des travailleurs, des étudiants, des jeunes, des intellectuels révolutionnaires tout autant que celui du F.L.Q. et l'un de ses membres. Ma condamnation à l'emprisonnement à perpétuité est bel et bien la sentence que l'Ordre établi pense avoir imposé à la révolution québécoise, coupable de vouloir le renversement du capitalisme et la destruction de l'impérialisme. Mais en condamnant un individu, un militant du F.L.Q., l'Ordre établi n'a pas aboli la situation globale qui a engendré la nécessité d'une révolution au Québec. Au contraire, l'Ordre établi a même, par ce procès et cette condamnation, contribué à l'accélération du processus révolutionnaire.

Mes amis, mes camarades, mes frères, j'en ai la certitude,

NOUS VAINCRONS !

Ne regardons pas en arrière, mais fonçons en avant !

Vive le Québec libre !

Vive la révolution !

Vive le F.L.Q. !